

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta sociálních věd

Institut sociologických studií

Kateřina Kropáčová

Dětská kriminalita v České republice

Bakalářská práce

Praha 2007

Autor práce: **Kateřina Kropáčová**

Vedoucí práce: **PhDr. Gabriela Munková, Csc.**

Datum obhajoby: **2007**

Bibliografický záznam

KROPÁČOVÁ, Kateřina. *Dětská kriminalita v České republice*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2007. 59s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Gabriela Munková, Csc.

Anotace

Bakalářská práce „Dětská kriminalita v České republice“ pojednává o delikvenci a trestné činnosti nezletilých dětí do 15ti let. Jde o popis zacházení s tímto sociálním problémem a následnou analýzu způsobů intervence.

Práce zahrnuje stručný vývoj kriminality po roce 1989, kdy během devadesátých let došlo k rapidnímu nárůstu počtu dětí páchající trestnou činností. V posledních letech se však počet vyšetřovaných dětí ustálil přibližně na 3 000. Nejvíce dětí páchá majetkovou a násilnou trestnou činností. Poloviční podíl deliktů dětí spadá mezi přestupky, které se neevidují a často nezjistí. Dále je v práci obsažena charakteristika dětské kriminality, pro níž je nejtýpější spolupachatelství a nepromyšlenost trestných činů. Zmiňuji zde také nejčastější příčiny delikvence, mezi něž patří charakteristika osobnosti, dědičnost, vliv školy, rodiny a vrstevnického prostředí.

V práci se především zaměřuji na způsoby intervence a řešení, na užívání trestních a výchovných opatření. Péče o děti spadá pod orgán sociálně právní ochrany dětí, který je reprezentován sociálními pracovníky a kurátory pro nezletilé a mládež. Nejvíce se dětem ukládá ústavní výchova a dohled probačního úředníka. Nejefektivnějším řešením problematiky kriminality je sociální prevence, na kterou se zaměřujeme od poloviny devadesátých let 20. století, kdy byl zřízen národní program prevence a Republikový výbor pro prevenci. Na děti se především působí zajištěním volnočasových aktivit, programů ve škole a projektů zaměřených na rodinu.

V závěru práce je provedena SWOT analýza, která shrnuje silné a slabé stránky, příležitosti a ohrožení spojené s problematikou dětské kriminality a její řešení.

Annotation

The student thesis „Criminality of children in the Czech Republic“ deals with delinquency and criminal activity of children until 15 years old. The thesis describes treatment of this social problem and analyses means of intervention. This thesis takes in summary the development of criminality after 1989 year, when during the nineties the number of children committing criminal activity increased rapidly. Recently, the number of investigated children has stabilized at about 3 000 per year. Most children commit property torts and violent criminal activity. Moiety of offence of children is included in penal offences, which are not registered and often cannot be

ascertained. Next issue, which is included in this thesis, are characteristics child criminality, for which complicity and thoughtlessness of crime are typical. In this thesis I describe the most frequent cases of delinquency, number among characteristic of personality, heritage, influence of school, family and peer environment.

In thesis I focus especially on means of intervention and on solutions, on using penal and pedagogic precautions. Care of children arises under agency of social legal protection of children, which is represented by social workers and probation officers for juvenils. Constitutional education and supervision is prescribed the most. Most effective solution this social problem is social prevention, on what we have been focusing since the mid nineties of 20.century, when the national program of prevention and Republic Commission for Prevention was established. Children are usually influenced by school programs and through the various projects and activities that direct playtime of children and family.

In conclusion the SWOT analysis is realized, which summarizes strengths, weaknesses, opportunities and threats concerning children's criminality and its solutions.

Klíčová slova

děti, kriminalita, dětská delikvence, příčiny kriminality, trestní opatření, výchovná opatření, ústavní péče, prevence

Keywords

children, criminality, delinquency of children, causes of crime, penal precautions, discipline, constitutional care, prevention

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 15. května 2007

Kateřina Kropáčová

Kropáčová K.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Charakteristika a vývoj prekriminality	8
3. Příčiny dětské kriminality	12
3.1. Dědičnost	13
3.2. Fyzická konstituce a osobnostní charakteristiky.....	13
3.3. Škola a vzdělání	14
3.4. Vrstevnické prostředí.....	16
3.5. Rodina	16
3.6. Shrnutí.....	17
4. Ukotvení v zákonech a způsoby intervence.....	19
4.1. Průběh řízení po spáchání „trestného činu“	20
4.2. Trestní opatření	22
4.2.1. Dohled probačního úředníka.....	22
4.2.2. Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče	23
4.2.3. Ochranná výchova	25
4.2.4. Trestní odpovědnost a sociálně-opatrovnický model	26
4.3. Výchovná opatření	28
4.4. Ústavní výchova.....	29
4.4.1. Problémy ústavní péče	31
5. Prevence jako hlavní řešení dětské kriminality.....	33
5.1. Systém a orgány prevence.....	33
5.2. Programy sociální prevence zaměřené na děti.....	35
5.2.1. Programy uskutečňované v rámci školy	35
5.2.2. Volnočasové aktivity	37
5.2.3. Programy zaměřené na rodinu	39
5.3. Funkční model systému prevence	40
6. Závěr	42
Seznam literatury:	46
Seznam příloh	50
Příloha č. 1:	51
Příloha č. 2:	54
Příloha č. 3:	55
Příloha č. 4:	56
Příloha č. 5:	57

1. Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma, které je v soudobém světě velmi aktuální a sužuje každou společnost bez rozdílu. Jde o sociálně patologický fenomén, který ve výzkumech veřejného mínění v posledních letech obsazuje první příčky negativně vnímaných společenských jevů¹. Po korupci, problémech ve zdravotnictví a nezaměstnanosti je to právě kriminalita, která ohrožuje chod společnosti a zneklidňuje valnou část obyvatelstva². Já se ve své práci zaměřím na užší oblast tohoto problému, a to na kriminalitu dětí v České republice. Kriminalita dětí je jednou z částí kriminality mládeže. Kriminalita mládeže jako taková se dělí na již zmíněnou dětskou kriminalitu a na kriminalitu mladistvých, která zahrnuje osoby páchající trestnou činností ve věku od 15ti do 18ti let věku.

V mé bakalářské práci se budu snažit zmapovat problém dětské kriminality, její vývoj a příčiny, na kterých se shoduje většina odborníků. Dále mě zajímají používané způsoby intervence a prevence kriminality na místní úrovni a s nimi spojené problémy, se kterými se odpovědné orgány a instituce potýkají v praxi. Seznámíme se s používanými výchovnými a trestnými opatřeními, s problematikou ústavní péče a s preventivními programy, které se u nás nejvíce užívají. Na závěr se pokusím o tzv. SWOT analýzu, která spočívá v určení slabých (weaknesses) a silných (strengths) stránek používaných intervencí vůči tomuto sociálnímu problému. Dále jsou to příležitosti (opportunities) a ohrožení (threats) s tím spojené. Metodikou práce bude analýza textů, výzkumů a zákonů, které se týkají dětské kriminality a delikvence. Na základě zjištění pak provedu již zmiňovanou SWOT analýzu, jejíž pomocí shrnu poznatky, závěry a doporučení. SWOT analýza se používá zejména v oblasti managementu, ale poslední dobou se dostává i do sociologie a často ji využívají městské samosprávy pro analýzu určité situace, například stav sociálních služeb ve městě³.

Dětskou kriminalitu někteří odborníci nazývají prekriminalitou, rozumíme tím skutky, kterých se dopouštějí osoby před dosažením 15ti let věku a které jsou takové povahy, že pokud

¹ Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, roky 2002, 2003, 2004, 2005, 2007

² Poslední výzkum v únoru 2007. Otázka zněla „Jak moc je podle Vás nutné zabývat se letos v České republice následujícími oblastmi..? Korupce byla za velmi naléhavou označena ¾ dotázaných, sedm respondentů z deseti považuje za velmi naléhavé problémy ve zdravotnictví a hospodářskou kriminalitu, 3/5 respondentů za velmi naléhavé označují nezaměstnanost a obecnou kriminalitu.

³ <http://www.mumost.cz/radnice/odborpdspz/komunitni/komunplancast4.pdf>

by se tohoto skutku dopustila osoba starší 15ti resp. 18ti let, byla by tato činnost klasifikována jako trestný čin, jedná se tedy o zločinnost nezletilých [Zoubková I. 2002].

2. Charakteristika a vývoj prekriminality

Aktuálním problémem fenoménu dětské kriminality je snižování věku dětí, které páchají trestné činy, jenž jsou stále více spojené s násilím až brutalitou. Nejčastěji děti začínají s delikvencí a pácháním trestné činností kolem 12tého a 13tého roku věku [Zoubková, Nikl, Černíková 2001: 32]. Objevují se také nové druhy kriminality, jako je například dětská prostituce a drogová problematika, a nové jevy v dětské kriminalitě, jenž především spočívají v častějším vytváření delikventních part, gangů a extrémistických skupin. S delikventními dětskými gangy se například v poslední době marně potýkají příslušníci londýnské policie, kde se dokonce děti z různých gangů navzájem vraždí [Události ČT1: 7.4.2007]. U nás se naštěstí zatím takový jev výrazně neprojevil.

Základní charakteristikou trestné činnosti dětí je spolupachatelství, více jak polovinu skutků děti páchají v partě nebo s další jednou osobou. Jinou vlastností dětské kriminality je například tvrdost, devastace, znehodnocování zařízení, impulzivita a převládající emotivní motivace nad rozumovou. Trestná činnost bývá zpravidla nedokonale či nedostatečně připravována, děti používají nevhodné nástroje k trestnému skutku, zpravidla proto, že prekriminalita je povětšinou neplánovaná, jde o momentální nápad a následné provedení.

Dětská kriminalita se v devadesátých letech 20. století postupně zvyšovala, oproti údajům z konce osmdesátých let vzrostla 3,5x. K nejvyššímu navýšení dochází v oblasti majetkové a násilné trestné činnosti, 5,5x a 2,5x. Na přelomu 20. a 21. století se hodnoty dětské kriminality podílely na celkové kriminalitě ze 7%, v roce 2006 se tento podíl pohyboval kolem 2,5%. Celková kriminalita mládeže dnes tvoří asi 7% zločinnosti v ČR¹. Dětská kriminalita je jednou z nejdynamičtěji se rozvíjejících oblastí kriminality v České republice. Zatímco v osmdesátých letech 20. století bylo průměrně spácháno dětmi 3 000 trestných činů ročně, v devadesátých letech se tento průměr vyšplhal na 10 000 případů za rok. Někteří autoři toto vysvětlují změnou společenského uspořádání, snížením sociální kontroly a náhlého uvolnění vazeb, kdy jedinci získali mylný pocit, že dovoleno je vše.² Změnil se systém hlavní politiky hospodářství z centrálně plánovaného na tržní. Postupně jsme se stali společností konzumu, ve které je k

¹ Ministerstvo vnitra – policejní statistiky

² <http://www.ipravnik.cz/ipravnik/ipravnik.nsf/0/2534FA5E4B7906EDC1256FD400276077>

dispozici velké množství lákavých požitků a materiálních hodnot, o které je možno usilovat. Těchto hodnot však může dosáhnout jen část populace, mezi něž nepatří lidé ze spodních pater společenského žebříčku, z kterých pochází většina dětí a mladistvých, kteří páchají trestnou činnost. Děti ze sociálně slabších rodin mají požitky a materiální hodnoty stále nadosah, ale nemohou se jich zmocnit legálním způsobem. Reklamou a médii je jim navíc neustále předkládáno, že jde o nepostradatelný standard, děti se tedy uchylují k různým nelegálním způsobům, jak získat vytoužené věci [Večerka, Holas, Štěchová, Diblíková, Neumann 2004 : 3]. Tato společenská změna může být dalším důvodem, proč kriminalita po roce 1989 tak rapidně vzrostla.

Podíl kriminality mládeže na celkové kriminalitě kulminoval v roce 1996, od roku 1997 dochází u mladistvých i dětí k poklesu. Od druhé poloviny devadesátých let se začal klást důraz i na prevenci v boji proti kriminalitě. Z níže uvedené tabulky 2 je patrný výrazný pokles po roce 2000, pak zejména na přelomu let 2001/2002 a 2003/2004. Možné důvody této rapidní změny uvádí Marešová [Kriminalita 2003], zmiňuje hlavně platnost novelizace trestního zákona, kdy se některé majetkové trestné činy převedly na pouhé přestupky, které se nestíhají a nezapisují do evidence. Z hlediska výše škody bylo do roku 2001 považováno za trestný čin krádeže v minimální výši škody 2 000 korun a po novelizaci zákona tato výše činí 5 000 korun. Jiným důvodem může být i rezignace odpovědných orgánů na vyšetřování trestných činů spáchaných dětmi v trestním řízení. Dále jde také o výraznější latentnost dětské trestné činnosti, opatření na úrovni kontrol prováděných policií, navazující zvýšený dozor státních zástupců při přezkoumávání případů podezření, nový zákon o odpovědnosti mládeže a v neposlední řadě také možná účinnost preventivních programů určené dětem a mladistvým [Marešová, Baloun, Cejp, Kadeřábková, Martínková 2005]. Od roku 2004 počet stíhaných resp. vyšetřovaných dětí policií stagnuje. Celkovou kriminalitu dětí v číslech ukazuje tabulka 1a, počet vyšetřovaných dětí ukazuje tabulka 1b¹. Tabulka 1c podrobněji informuje o věkovém složení dětských pachatelů v letech 1995-2000, výrazněji se trestné činnosti dopouštějí děti od 13 let [Zoubková I. 2002].

¹ Policejní statistiky od roku 1990 do roku 2006. Žádné ze statistik neporovnávají celkový počet dětí v České republice s počtem stíhaných dětí. Neudávají podíl kriminálních dětí, nelze tedy zjistit, zda se počet stíhaných dětí nějak pravidelně mění se vzrůstajícím nebo klesajícím počtem dětí do 15ti let.

Tabulka 1a

rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Celková dětská kriminalita	4091	5805	6911	8074	8053	10322	12059	12086	11999	12464	10216	9926

Tabulka 1b

rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Stíhané děti	4012	5139	6752	7425	6747	8342	9747	9217	8824	8832	8899

Tabulka 1c

Rok/věk	1995	1996	1997	1998	1999	2000
0-12	2450	2926	2697	2424	2309	2477
12-13	1248	1449	1371	1376	1341	1317
13-14	1821	2272	2215	2021	2099	2117
14-15	2823	3100	2934	3003	3083	2987

Následující tabulka číslo 2 podrobněji zobrazuje stav dětské kriminality po roce 2000, jsou zde uvedeny obecně trestné činy podle policejních statistik a počet vyšetřovaných (stíhaných) dětí, které se dopustily vyjmenovaných trestných činů. Nejčastěji děti páchají majetkové trestné činy, v podobě různých druhů prostých krádeží a loupeží¹. Děti se ve většině případech dopouštějí vloupání do objektů, krádeží věcí z aut, vloupání do chat, vloupání do bytů, krádeží jízdních kol a ostatní majetkové trestné činnosti. V majetkové kriminalitě jde dětem především o zisk, například potřebují prostředky k nákladnému trávení volného času na diskotékách, v restauracích a hernách, popřípadě k pořízení omamných látek. Dalším častým důvodem krádeží může být touha vyrovnat se vyšším bohatším třídám, mít moderní věci, vlastnit vše, co je tzv. „in“, což je proklamováno všemi médii jako životní standard. Po krádežích je nejčastější delikvencí násilná kriminalita, tedy již zmíněné loupeže a zejména vydírání, projevující se především šikanou a

¹ Krádeží je míněno zmocnění se cizí věci vloupáním nebo jiným způsobem a loupež je spojena s násilím užitého v úmyslu zmocnit se cizí věci.

ublížením na zdraví. Dále se děti ve větším množství dopouštějí ostatní trestné činnosti, kam patří výtržnictví, šíření poplašných zpráv a zakládání požárů. V neposlední řadě se u dětí objevuje i mravnostní kriminalita, a to zejména pohlavní zneužívání. V dnešní době mají také děti a mladiství pětinný podíl na drogové kriminalitě. Skutky spojené s drogovou problematikou, které děti nejčastěji páchají, spočívají v neoprávněné výrobě a držení psychotropních látek a šíření toxikomanie mezi vrstevníky. Podíl mládeže na extrémistických skupinách v České republice je čtvrtinový. Z hlediska pohlaví je dětská kriminalita především záležitostí chlapců. Dívky se nejčastěji dopouštějí kapesních krádeží a krádeží v bytech. Dále jde spíše o mravnostní delikty, zejména prostituce, užívání omamných látek k tzv. úniku od reality. Naopak se dívky téměř vůbec nevyskytují u krádeží aut či věcí z aut, u krádeží jízdních kol, vloupání a vraždách. Násilné, agresivní jednání je nejvíce patrné u chlapců, i když v poslední době se dívky snaží prosazovat v partách a chtějí agresivním chováním dokázat, že si místo v partách vydobudou [Plšková A. 2001: 25]. Z hlediska regionů v republice je na tom v podílu dětské kriminality nejhůře Severočeský, Jihočeský, Západočeský a Severomoravský kraj [Večerka, Holas, Štěchová, Diblíková 2000: 47].

Tabulka 2 (podrobnější údaje o stíhaných dětech za dané spáchané delikty jsou v příloze č.1)

delikty/počet stíhaných dětí	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
vraždy	0	2	0	0	4	6	1
násilné činy	1143	1218	1024	1014	806	700	555
krádeže prosté	2954	3060	1377	1316	953	944	863
krádeže vloupáním	2596	2148	1286	1370	1053	894	746
majetkové činy - (všechny kr.)	6699	6517	3074	3083	2273	1990	1830
mravnostní činy	117	134	112	115	76	85	73
hospodářské činy	22	47	105	135	90	96	72
ostatní krim. činy	695	868	663	623	374	391	365
zbývající kriminalita	223	248	207	178	115	79	132
celková kriminalita	8899	9032	5185	5148	3734	3341	3027

3. Příčiny dětské kriminality

Na jednání člověka má vliv celá řada faktorů, které na sebe vzájemně působí. Většinou nejde jen o jednu příčinu, která by způsobila delikvenci jedince, vždy jde o souhrn více negativních faktorů najednou. Vzhledem k povaze příčin je lze rozdělit do několika okruhů, a to do oblasti ekonomické, sociální/kulturní, enviromentální a individuální [Fitzgerald M. 2006: 21-33]. Z hlediska ekonomického prostředí jde zejména o nerovnost mezi lidmi, která se v současné společnosti neustále zvyšuje a dochází k výraznější polarizaci. Děti s chudších rodin si nemohou vždy dovolit věci, které jsou v dnešní době považovány za standard, více se tak uchylují ke krádežím peněz či přímo vytoužených předmětů, aby se vyrovnaly dětem z vyšších vrstev. S ekonomickou situací souvisí zejména výše dosaženého vzdělání a úroveň individuálních schopností. Lidé s nízkým vzděláním a s nízkou úrovní osobních schopností jsou téměř neuplatnitelní na trhu práce, v důsledku toho mají malé či žádné příjmy, jejich děti jsou pak vychovávány ve špatném sociálním prostředí a pravděpodobněji se stanou pachateli trestných činů než jejich vrstevníci z lepšího prostředí. Mezi sociální/kulturní příčiny můžeme zahrnout situaci v rodině, kdy jde především o neúplnou rodinu s chybějícím otcem. „Pravděpodobně selhávání rodiny a zejména související nepřítomnost představitelů mužské role u rostoucího počtu chlapců zvyšuje vliv skupin vrstevníků, což vede k nárůstu skupinových aktivit, jež mají různou podobu – od toho, co je vnímáno jako protispolečenské, až po závažnější kriminální jednání.“ [Fitzgerald M. 2006: 21-33]. Autoři studie sem zahrnují i vliv médií, zejména násilí v televizi či v počítačových hrách.¹ Mezi individuální příčiny patří především duševní stav dítěte, úroveň intelektu, výkon ve škole, rodinné poměry, zneužívání návykových látek atd..

Svou pozornost budu věnovat příčinám, na kterých se většina odborníků shoduje a uvádí je jako nejdůležitější ve vlivu na chování dítěte. Nebudu se zde zabývat problematikou násilí v televizi či v počítačových hrách, jež je předmětem mnoha debat. Někteří odborníci jsou přesvědčeni o neškodnosti, jiní mluví například o tzv. „pondělním syndromu“, kdy se agresivita dětí ve školských zařízeních zvyšuje pod vlivem nahromadění se negativních pocitů a

¹ Televizní programy pro děti představují velmi nevhodné rysy hrdinů. Jde o samoúčelné násilí a takové typy programů vyžadují vysvětlení rodičů, ti však často nevědí na co se jejich děti dívají. Totéž u počítačových her, kdy si děti přinášejí do života zkreslený pohled na příčinu a důsledek. Hrdina po svém zabití vstane ze země a bojuje dál. Dítě si tak odnáší zkreslený pohled na realitu [Plšková 2001: 25].

agresivního chování z nadměrného dívání se na televizi během víkendu. Tvrdí, že násilí v televizi oslabuje citlivost k reálnému násilí a posiluje agresivitu u všech osob bez výjimky [Matoušek O. 1998]. Míra ovlivňování chování dítěte je stále sporná, existuje ale určitá shoda v tom, že jedinci, u nichž již z jiných důvodů existuje riziko násilného chování, mohou být obzvláště ovlivnitelní [Fitzgerald M. 2006: 21-33].

3.1. Dědičnost

Zejména v první polovině 20. století existovaly názory, že osobnostní vlastnosti, lidské postoje a zájmy se dědí, čili včetně delikventního chování. Dědičností kriminality se zabývá biokriminogenetická teorie, jejíž zastánci vycházeli z výzkumu vězňů, u nichž byly zjištěny nějaké tělesné anomálie.¹ Další studie probíhaly na jednovaječných a dvojevaječných dvojčatech, poté na adoptivních dětech.² V oblasti dědičnosti jde o vrozené vlohy ke kriminálnímu jednání. Na základě všech provedených výzkumů se však došlo k závěru, že genetické vlohy sami o sobě asociální jednání neprodukuje. Genetická vloh pouze snižuje respektive zvyšuje práh působení vlivů prostředí, přičemž existuje jen vyšší pravděpodobnost, že při dalším špatném vedení dítěte, začne dotyčné dítě páchat trestné činy.

3.2. Fyzická konstituce a osobnostní charakteristiky

Z hlediska viditelné fyzické vybavenosti se delikventní děti od běžné dětské populace neliší [Večerka, Holas, Štěchová, Diblíková 2000: 87]. Naopak však ve větším měřítku se u dětí páchající trestnou činností vyskytuje tzv. syndrom hyperaktivity neboli lehká mozková dysfunkce či syndrom snížené pozornosti.³ Tyto děti jsou velmi neklidné, impulzivní, trpí záchvaty vzteku, sníženou úrovní sebehodnocení (sebekritiky), kolísání pozornosti a změnami nálad. Děti s lehkou mozkovou dysfunkcí mají problémy s respektováním autorit, s nekázní ve škole, s agresivitou a

¹ Cesar Lombrose jako vězeňský lékař v Turínu vyšetřil klinicky i antropologicky desetitisíce vězňů a zjistil u nich tělesné anomálie. Na základě analýzy a generalizace dat vytvořil typ „rozeného zločince“. Z Lombrosova díla vychází moderní biokriminogenetická teorie [Večerka, Holas, Štěchová, Diblíková 2000: 11-12].

² Mednick a Hutchings – adopční studie 80. léta 20. století [Večerka, Holas, Štěchová, Diblíková 2000: 13]

³ Lehká mozková dysfunkce je souhrnné označení pro celou řadu projevů dítěte na bázi strukturálních změn centrální nervové soustavy. Z hlediska toho, že je dítě více neklidné a hyperaktivní, se v dnešní době používá spíše termín syndrom hyperaktivity. [<http://nemoci.doktorka.cz/lmd---lehka-mozkova-dysfunkce/>]

s celkovou nepřizpůsobivostí. Další fyzickou příčinou dětské delikvence je reaktivita autonomního nervového systému. Delikventní děti mají úroveň základního nabuzení (arousal) vyšší, potřebují tudíž více vzrušujících zážitků a vyhledávají rizika u nových neznámých a zakázaných podnětů. Děti, které se dopouštějí trestných činů, mají nižší úroveň rozumových, analytických a hodnotících schopností, jednoduše řečeno mají nižší úroveň intelektu než děti v běžné populaci. Vykazují to i respondenti ve „Studii sociálně-patologických jevů u dětí“. Otázkou však je, zda to také není způsobené tím, že děti s nižším intelektem se nechají snadněji chytit a jsou soudem následně zařazeny do diagnostických ústavů, narozdíl od delikventních dětí s vyšším intelektem, které stále „běhají na svobodě“. Některé děti mohou trpět disociálními poruchami osobnosti¹, emočně nestabilními poruchami, návykovými a impulzivními poruchami osobnosti, jenž mají za následek například patologické hráčství, patologické zakládání požárů, patologické provádění krádeží atd. [Matoušek O. 1998]. Z hlediska pohlaví, jsou dívky oproti chlapcům spíše pasivnější, více inklinují k určitým únikům od reality, jako je například fetování, záškoláctví a mravnostní problémy. Chlapci jsou více fyzicky i verbálně agresivní.

Mezi osobnostní charakteristiky, které se u delikventních dětí vyskytují ve větší míře než u běžné populace, patří zejména emoční labilita, snížená sebekontrola, mírná inklinace k introverzi, snížená sebekritičnost atd.. Právě nízká úroveň sebereflexe a neschopnost nazírat z odstupu na důsledky a dopady svých činů, jsou průvodním jevem poruchového chování. Dále jsou děti ve většině případech lehce ovlivnitelné ve svých názorech, mohou tak podlehnout negativnímu vlivu party. Poslední důležitou osobnostní charakteristikou, která se u delikventních dětí vyskytuje ve vyšší míře je konfliktnost a neschopnost kontrolovat své emoce, což vede k různým formám agrese – fyzické, verbální a proti předmětům (vandalismus). Děti, mohou také trpět dlouhotrvajícími frustracemi z neuspokojených potřeb a přání, psychickou otupělostí, úzkostí a ztrátou vlastní identity, v důsledku toho se mohou uchýlit k úniku od reality a sebeidentifikaci s partami inklinující k delikventnímu jednání [Čermáková H. 2003: 25-26].

3.3. Škola a vzdělání

Málokteré problémové dítě se ve škole neprojeví svými sklony, naopak škola je

¹ Disociální porucha osobnosti spočívá ve sklonu k protispoločenskému a kriminálnímu chování, k opakované trestné činnosti u lidí extrémně egoistických a nezdrženlivých, neschopných pocitů viny, empatie a soucitu [<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/disocialni-porucha-osobnosti>].

nejčastějším a hlavním místem, kde děti začínají s delikventním jednáním¹. Děti inklinující k delikvenci mají problémy s chováním již od mateřských škol, jsou více neukázněné či oproti ostatním dětem vývojově či sociálně zaostalé. Ze studie „Sociálně patologických jevů u dětí“ také vyplývá, že polovina ze zkoumaných delikventních dětí předškolní zařízení vůbec nenavštěvovala, nejsou tedy zvyklé na dětský kolektiv a s nástupem do školy mohou mít vážnější kázeňské problémy. Se vzrůstajícím věkem a přechodem z prvního stupně na druhý se u predelikventních dětí výrazně zhoršuje prospěch i chování, které vykazuje závažné problémy až delikvenci. S kázeňskými problémy přichází také nadměrné záškoláctví, výskyt častějších krádeží a fyzická agrese vůči spolužákům a někdy i učitelům. Právě šikana je nejzávažnějším přečinem, kterého se děti ve školách dopouštějí. V poslední době jsou děti stále agresivnější, ve větší míře se odklánějí od psychické šikany k fyzické. Své agresivní chování se také děti na základních školách natáčejí a „chlubí“ se jím mezi ostatními vrstevníky [Televizní noviny Nova, březen/duben 2007]. Učitelé a dospělí obecně jsou ve větší míře neschopni svými výchovnými metodami děti zaujmout a přiklánět je k lepšímu a společensky přijatelnému jednání. Učitelé dokonce někdy problémy přehlížejí nebo se snaží problémového jedince přeřadit na zvláštní školu, tím uleví sobě a ostatním dětem, ale samotnému jedinci nepomohou. Delikventní dítě tak ve svém chování pokračuje i nadále a z hlediska poměrně nízké úrovně vzdělávání na zvláštních školách má vyšší pravděpodobnost, že se v dospělosti neuplatní na trhu práce a bude inklinovat ke kriminalitě obecně.

S prospěchem a chováním ve škole úzce souvisí i zázemí v rodině. Pokud se rodiče o děti v tomto směru nezajímají a nenapomáhají jim ke zlepšení situace, děti se stále více utápí ve svých problémech a inklinují k neakceptovatelnému chování. Některé rodiče dokonce sami usilují o přeřazení dítěte na zvláštní školu, aby měli zajištěné doklady o neschopnosti dítěte rozpoznat a ovládat své činy, o jejich duševní či intelektové abnormalitě. Tento postup má pak v budoucnosti sloužit k vyvinění trestně odpovědného jedince z dosahu možného trestu po spáchání kriminálního deliktu [Večerka, Holas, Štěchová, Diblíková 2000: 135].

Problémové děti mají často negativní vztah ke škole a ke vzdělávání obecně, považují to za ztrátu času. Se stejným názorem často přistupují i k práci, která je pro ně až poslední možností získání peněz.

¹<http://www.zkola.cz/zkedu/zaskolou/socialnepatologickejevyajejichprevence/socialnepatologickejevyajejichprevenceobecne/15367.aspx>

3.4. Vrstevnické prostředí

Nejvýraznější vliv na dítě mimo rodinu má jeho referenční skupina, tedy skupina vrstevníků, která má rozhodující vliv pro dítě pocházející z nefunkční, selhávající rodiny [Matoušek 1998]. Závadové vrstevnické prostředí je výrazným kriminogenním faktorem. Dítě, které je členem asociální party, se dříve nebo později podvolí a bude trestné činy páchat společně s ostatními. Nejčastějšími počátky kriminálního jednání v partách je nuda a povrchní zájmy v oblasti volného času, které děti nejčastěji tráví v restauracích a na diskotékách, k čemuž potřebují peníze [Čermáková H. 2003: 25-26]. Kriminální jednání v partách přináší vzrušení a napětí, které kompenzuje nudu během volného času. Skupinovou záležitostí je také nadměrné konzumování alkoholu, drog a kouření cigaret [Večerka, Holas, Štěchová, Diblíková 2000: 140].

3.5. Rodina

Dítě je bezpochyby nejvíce ovlivňováno rodinou. Kvalita vazby mezi dítětem a rodinou je klíčovým činitelem osobnostního vývoje dítěte. Nejzávažnější příčinou, která postupně vede děti k delikventnímu jednání, je určité selhání rodinného zázemí. „Podepsat na vývoji dítěte se nemusejí jen rodiny rozvrácené, nefunkční a sociálně slabé, ale nezdědka i rodiny velmi dobře situované, kde sice nechybí peníze, ale především čas věnovaný dítěti“¹. Rodiče často svou pozornost a lásku dětem projevují jen ve formě kapesného a peněžního příspěvku na jakoukoli akci, kterou chce dítě podniknout. Více se pak o dítě a jeho volný čas nezajímají a spíše upřednostňují své vlastní zájmy, vše je ospravedlňováno procesem individualizace společnosti jako takové.

I přes drobný nárůst delikventních dětí z dobře situovaných a funkčních rodin, je stále dětská kriminalita „předností“ problémových neúplných rodin, kde často chybí otec. V tomto případě záleží na výběru výchovné strategie či stylu, jehož prostřednictvím chtějí rodiče působit na své dítě. Pro samostatné matky i otce problémových dětí je však bohužel typičtější nedůslednost, nechávání dítěte bez dozoru, neinformovanost rodiče o volném čase dítěte, zanedbávání péče, omlouvání prohřešků a netrestání či naopak tvrdé a neadekvátní fyzické tresty, rodiče tedy volí velmi nevhodný přístup k péči o své děti, které je nedokáže oslovit a ovlivnit v dobrém slova smyslu [Večerka, Holas, Štěchová, Diblíková 2000: 101-103]. V jiném případě si

¹<http://www.zkola.cz/zkedu/zaskolou/socialnepatologickejevyajejichprevence/socialnepatologickejevyajejichprevenc-eobecne/15367.aspx>

opuštěný rodič s dítětem může najít nového partnera, kterého bude dítě považovat za svého soka a začne na sebe upozorňovat nezvladatelným až asociálním chováním. Záleží pak na rodiči, jak se k situaci postaví, časté však je, že dítě odstává na tzv. „vedlejší kolej“, a to pak inklinuje k vrstevnické skupině s asociálními sklony nebo se dostává do ústavní výchovy kvůli nezvladatelnému asociálnímu jednání [Večerka K., Holas J., Štěchová M., Diblíková S. 2000]. Všechny výše zmíněné problémy jsou však častější v rodinách, kde rodiče mají velmi nízké vzdělání, dle toho odpovídající profesní zařazení a z toho vyplývající stav materiálního zabezpečení rodiny. Tyto rodiče mají zpravidla negativní vztah ke škole i k práci a stejné přístupy pak přebírají jejich děti, dostáváme se tak do uzavřeného kruhu, z kterého je velmi složitá cesta ven.

V rámci rodiny mohou shrnout několik destabilizujících jevů, na kterých se shodne většina odborníků věnující se problému rodiny. Mezi jevy, které negativně působí na dítě, zejména patří rozvod nebo rozchod vlastních rodičů, změna školy, stěhování se do jiné obce, doplnění rodiny o dalšího vychovatele, doplnění rodiny o nevlastního sourozence, odloučení od rodiny, dlouhodobá neúčast vychovatele v rodině, rozvod nebo rozchod rodiče s dalším partnerem, úmrtí vychovatele, nízký věk rodičů při narození dítěte, emoční labilita členů rodiny, výrazná náladovost a agresivita, neadekvátní reakce na podněty, časté konflikty mezi rodiči či ostatními blízkými, neupřímnost a lhostejnost. Všechny výše vyjmenované problémy v rodině zpravidla vytváří prostředí, ve kterém již nejsou rodiče schopni zabránit dítěti v delikventním jednání a navazující činnosti jinak trestné.

Pravděpodobnost výskytu deviantního chování dítěte stoupá, pokud se ve svém nejbližším okolí setkává s tzv. kriminální infekcí, tedy že rodiče, sourozenci či další nejbližší příbuzní jsou sociálně nepřizpůsobiví. Což znamená, že se v rodině vyskytuje například alkoholismus, majetková trestná činnost, násilná trestná činnost, toxikománie, psychiatrické poruchy, prostituce, gamblerství, vandalství atd.. Vzhledem k tomu, že rodiče jsou pro děti nejbližším vzorem chování, děti časem považují určité negativní jednání svých rodičů za všeobecnou společensky uznávanou normu. V některých rodinách jsou dokonce děti ke kriminálnímu chování naváděni a učeni.

3.6. Shrnutí

Děti, které se nakonec dopouštějí trestné činnosti a je jim nařízena ústavní nebo ochranná

výchova, bývají v častém styku s působením negativních jevů zejména ve své rodině a v dalším blízkém okolí. Delikventní jednání je tedy většinou způsobeno problémy a nefunkčností rodiny dítěte. Problémovost a následná delikvence dítěte se začíná projevovat lhaním, neadekvátní snahou na sebe upozornit, zhoršeným prospěchem ve škole, neposloucháním rodičů, odmlouváním, citovou labilitou, agresí a následnou obtížnou vychovatelností. Děti také často kouří, pijí alkohol, chodí za školu, navštěvují herny, restaurace a diskotéky, utíkají z domova a mají sexuální zkušenosti. Všechny tyto činnosti, které na sebe navazují, prohlubují delikventní jednání dítěte a zbývá tak již jen krok ke krádežím a páchání další trestné činnosti. Z této kapitoly vyplývá, že delikvence dítěte je ovlivněna několika faktory, které se také dají rozdělit na vnější a vnitřní. Vnitřní se týkají osobnosti dítěte, což je dědičnost a charakter dítěte. Vnější faktory se týkají prostředí, ve kterém dítě tráví svůj čas, tedy rodina, škola, formální či neformální skupiny a místo bydliště [Švancar Z., Burianová J. 1988: 75].

4. Ukotvení v zákonech a způsoby intervence

Zacházení s nezletilými dětmi je ukotveno v zákoně 218/2003Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže. Tento zákon upravuje možnosti zacházení s dětským pachatelem při trestním řízení [Hlava III, §89-§96] a s mladistvým, tedy osobou starší 15ti let. Dalším zákonem, který se věnuje dětem je zákon č.359/1999Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Sociální pracovníci působící v příslušných orgánech mají v intencích těchto právních předpisů za úkol ochraňovat příznivý vývoj dítěte, řádnou výchovu a ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění. Jejich působení má také směřovat k obnovení narušených funkcí rodiny. Hlavním cílem orgánu sociálně právní ochrany dětí je tedy zájem a blaho dítěte [Matoušek O. 1998]. Sociální pracovník má za úkol alespoň dvakrát ročně navštěvovat děti ze svého obvodu působení, které jsou mimo rodinu v ústavní nebo ochranné výchově. Musí ověřovat dodržování práv dítěte a jakým způsobem dítě přijímá svou novou sociální situaci v zařízení. Dále se snaží posilovat sociální sounáležitost s rodinou a s místem, do kterého se bude vracet po opuštění ústavu [Černíková 2005: 157]. Vedle sociálního pracovníka je zde kurátor pro mládež, který se stará o děti a mladistvé, jenž se dopustili trestné činnosti nebo mají závažné poruchy v chování, jakými jsou například záškoláctví, útek z domova, agresivita, toxikomanie a alkoholismus. Kurátor pro mládež pomáhá samotnému dítěti i jeho rodině, tato pomoc spočívá především v sociálně právním poradenství, v sociálně výchovné péči, ve spolupráci s ostatními zainteresovanými institucemi a v účasti na soudním řízení ve věcech trestních i občanskoprávních jako opatrovníci [Černíková 2005: 158]. Dále také kurátor navrhuje výchovu v náhradní rodině, výchovu ústavní a ochranou, pečuje o děti z těchto výchov propuštěné a organizuje a realizuje preventivní programy ve svém okrese působnosti [Matoušek 1998]. Kurátor pro mládež musí každé 3 měsíce kontaktovat dítě ze svého pole působnosti v ústavu kdekoli v republice. Zde zjišťuje, jak se dítě v ústavu cítí a zda mu není ubližováno. Dle mého mínění však na základě jednoho rozhovoru nemůže kurátor tyto věci odpovědně zjistit, často se také stává, že dojde do ústavu a vychovatelé mu sdělí, že dítě například uteklo. Takto neuspokojivou situaci v této oblasti mi také potvrdil kurátor pro děti a mladistvé při mé osobní návštěvě Okresní správy sociální péče v Teplicích. I on považuje tyto cesty za dětmi z výše uvedených důvodů téměř za zbytečné, neboť výsledky takových návštěv jsou často velmi diskutabilní. Myslím si, že by bylo daleko účinnější, kdyby za dítětem docházeli sociální pracovníci a kurátoři z kraje nebo obce, pod kterou územně spadá daný ústav a ti pak

uvědomovali se znalostí místního prostředí orgán sociálně právní ochrany dětí v místě trvalého bydliště daného dítěte. Tito pracovníci musí být také v kontaktu i s celou rodinu, té se pak zpravidla ptají, zda mají zájem o dítě a chtěli by ho zpět. Bohužel se často stává, že dítě domu nechťejí s odůvodněním, že jsou s ním výchovné problémy či se dopouští trestné činnosti.

Dalším zákonem týkající se dětí s problémovou situací je například zákon o rodině, v němž jsou uvedeny podmínky uložení ústavní výchovy, která může být chápána jako náhrada za nefunkční rodinu nebo jako trest za spáchaný čin jinak trestný [č.94/1963Sb. část 2., Hlava II Výchovná opatření]. Poslední zákon, který zde zmíním, je číslo 109/2002Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Těmito školskými zařízeními jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav [Hlava II, odstavec 2].

4.1. Průběh řízení po spáchání „trestného činu“

V našem trestním právním řádu je stanovena trestní odpovědnost na 15tý rok věku¹. Dítě je tedy za své činy trestně odpovědné až první den po dovršení patnáctého roku. U dětí pod 15 let bývá vzhledem k nízkému věku pachatele trestní stíhání odloženo a soud pro mládež postupuje podle občanského soudního řádu [Schelleová 2004: 97]. Dítě, které spáchá čin jinak trestný může být předvoláno prostřednictvím zákonného zástupce, orgánu sociálně právní ochrany nebo školy na policii k podání vysvětlení. Pokud nedojde přímo k výslechu a čin bude projednávat soud pro mládež, musí být vždy zjištěn názor dítěte na věc. U výslechu je vždy přítomna třetí nezávislá osoba, kterou může být pracovník sociálně právní ochrany nebo školy, čili pedagog a v praxi je často diskutována přítomnost zákonného zástupce (rodiče). Výslech musí být veden tak, aby se už znovu neopakoval. Výsledná závěrečná zpráva se zasílá do evidence policie a na oddělení péče o rodinu a dítě okresního úřadu k dalšímu případnému výchovnému opatření. Zde se vyskytuje problém v rychlosti informování orgánu péče o dítě. Informace o dítěti se v praxi ke kurátorovi mládeže běžně dostávají až po 30 dnech někdy dokonce i po půl roce od výslechu. Dítě pak může v této době páchat další trestnou činnost a jeho situace se stále zhoršuje. Dále s tím vyvstává problém potrestání, dítě je potrestáno až o několik měsíců později poté co se dopustilo deliktu. Pokud se o dítěti rozhoduje před soudem zpravidla to trvá 10 měsíců, což patří

¹ Do roku 1950 byla trestní odpovědnost stanovena na 14 let.

ještě k rychlejším rozhodnutím, někdy se případ uzavírá až po roce či dvou¹. Opatření se pak mívá účinkem, dítě už si nepamatuje za co přesně je potrestáno a nedává tomu velkou váhu nebo se dokonce od potrestání úplně upustí [Plšková A. 2001: 31]. Tento problém se snaží řešit systém včasné intervence, který vzniká v posledních letech na základě projektu „Centrum včasné intervence v Ostravě“, kdy se příslušné orgány zasahující do práv dětí a do péče o děti elektronicky propojují a rychleji spolupracují a komunikují. Díky tomu se může doba od vyšetřování k potrestání rapidně zkrátit. Tento program je u nás zatím v počátcích.

Výchovná opatření jsou v přenesené působnosti nařizována obcí, okresním úřadem či soudem pro mládež, které byly nově zavedeny v roce 2004². U nejzávažnějších skutků provedených dětmi, jako je například recidiva trestné činnosti, vražda či obecné ohrožení, se zahajuje občansko-právní řízení o uložení ochranné výchovy [Zoubková, Nikl, Černíková 2001: 68]. Opatření lze uložit jen na návrh státního zastupitelství nebo tak učiní sám soud pro mládež. „Účastníky řízení o uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného, jsou nezletilé dítě, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, zákonní zástupci dítěte, osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy nebo jiné obdobné péče, jakož i další osoby, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Řízení před soudem je vždy uzavřené veřejnosti, přítomnost je povolena jen úředníkům Probační a mediační služby“ [Zákon č.218/2003Sb. Hlava III, §91]. Soudní řízení ve věcech dítěte bývá v praxi stejně pomalé jako řízení s dospělými. U dětí má však tento fakt mnohem fatálnější důsledky. Dítě, které je problémové nebo ohrožované negativním prostředím, potřebuje rychlý a jasný zásah. Soudy pro mládež však se svými rozhodnutími otálí a často rozhodují jen na základě deliktu, kterého se dítě

¹ V případě návrhu na předběžné opatření od kurátora musí soud rozhodnout do 24 hodin, dítě se pak odebere z rodiny a předá do ústavu, děje se to například v případech, kdy dítě je nadměrně agresivní, má výchovné problémy a užívá drogy. O návrh ze strany rodičů musí být rozhodnuto do 7 dnů, zde je však podmínka jasných a dostačujících důkazů, k řízení se nepředvolávají účastníci. Problémem je, že často rodiče pádné důkazy nemají [kurátor, Teplice 2007].

² Soudy pro mladistvé byly zrušeny v roce 1950, od 70.let existovaly snahy o znovuzavedení. Podařilo se to až se schválením nového zákona o odpovědnosti mládeže č.218/2003Sb. Kdy byly zavedeny v rámci stávající soustavy obecných soudů. Soud pro mládež představuje zvláštní senát, předseda senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního či nejvyššího soudu. Nefungují tedy samostatně, což je spíše na škodu. Lidé, kteří rozhodují jako soudci ve věcech mládeže, mají na starosti i jiné věci a často nemají o dítěti jasné informace a rozhodují o něm tzv. naslepo [Sovák Z. 2005: 203].

dopustilo. Nemá jasné informace o dítěti ani o školských zařízeních, kam chtějí dítě poslat. Často si také nevyžadují znalecké posudky od speciálních pedagogů nebo psychiatrů. Vše by se mohlo změnit, kdyby byly soudy pro mládež vedeny jako samostatné instituce, vně obecných soudů [Pilař J. 2005: 188].

Nezletilé dítě je za svůj čin odpovědné pokud mohlo ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, stejně tak je ale i odpovědný člověk, který je povinen nad dítětem vykonávat dohled, čímž je většinou rodič [Zoubková 2002: 75]. Osoba, která zanedbá dohled nad dítětem a takto opuštěné dítě způsobí újmu na zdraví jiné osobě nebo poškodí majetek, je potrestána pokutou v rozmezí od 5 000 do 10 000 korun. Dítěti mohou být uložena trestní a výchovná opatření.

4.2. Trestní opatření

V rámci řízení u soudu pro mládež mohou být od roku 2004 uložena tato trestní opatření – dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče a ochranná výchova. Uplatňování a účinnost těchto opatření zkoumá IKSP pod vedením dr. Kazimíra Večerky, výzkum je řešen v období 2006/2007, nejsou tedy ještě známy jeho výsledky.

4.2.1. Dohled probačního úředníka

Probační a mediační služba byla zřízena v roce 2001, její činnost je ustanovena zákonem č. 257/2000Sb.. Činnost služby spočívá zejména v obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí, ve vytváření podmínek k ukončení trestního stíhání a uskutečnění narovnání mezi pachatelem a poškozeným, ve vykonávání uloženého dohledu nad obviněným nebo odsouzeným a v pomoci pachatelům splnit uložený alternativní trest a navrátit se do běžného života. Probační a mediační služba se však potýká s nedostatkem pracovníků a materiálních zdrojů pro výkon svých povinností, jejich činnost tedy není tak účinná, jak by mohla být [Rozum, Kotulan, Hálková, Nečada, Diblíková 2005: 75].

Dohled probačního úředníka nařizuje předseda senátu soudu pro mládež. Dohledem rozumíme pravidelné sledování chování dítěte v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj. Při výkonu nařízeného dohledu pravidelně navštěvuje dítě mladší patnácti let, nad nímž vykonává dohled, v jeho bydlišti a ve škole. Účelem dohledu probačního úředníka je sledování a kontrola chování dítěte zaměřená na zajištění ochrany společnosti a snížení možnosti

opakování trestné činnosti, dále pak odborné vedení a pomoc dítěti s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život [Zákon č.218/2003Sb. §16, odstavec 1,2]. Pomoc a poradenství by se mělo provádět v rámci individuálně připraveného programu výkonu dohledu nad dítětem. Jednou za šest měsíců musí probační úředník zaslat zprávu soudu pro mládež o průběhu dohledu, o plnění uložených opatření a o osobních, rodinných a sociálních poměrech dítěte. Dle mnou získaných poznatků však v praxi dohled probačního úředníka více méně stojí na tom, že dítě za pracovníkem pravidelně jednou měsíčně dochází a v podstatě mu ukazuje pouze žákovskou knížku, zda nemá žádné poznámky, má dobrou docházku do školy a nemá-li výchovné problémy. Například sociální kurátor v Teplicích toto trestní opatření používá nejvíce, ale samo o sobě bez nějakého probačního programu není moc efektivní a dítěti to většinou nic nepřinese, probační úředník tak alespoň ví, že dítě chodí do školy. Mladiství v rámci výkonu probačního dohledu navštěvují i probační program, během něhož jsou například informováni o právním minimu. Je škoda, že nezletilému dítěti nelze program uložit, mohlo by jít například o terapeutický a výchovný program s využitím koní, tzv. hypoterapie [kurátor, Teplice 2007].

4.2.2. Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče

Výchovná střediska jsou specializovanými výchovnými zařízeními pro poskytování preventivně výchovné péče pro děti a mládež s negativními jevy chování, u nichž však nejsou důvody pro uložení ústavní nebo ochranné výchovy [Černíková 2005: 120]. Pracovníci ve střediscích výchovné péče poskytují pomoc dítěti, rodičům, učitelům případně i jiným zájemcům ve snaze zvládnout výchovný problém v celé jeho šíři. Péče středisek je zaměřena na odstranění či zmírnění již vzniklých poruch chování a na prevenci vzniku dalších vážnějších výchovných poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji dětí [Zákon č.109/2002Sb. Hlava III, §17]. Výchovná péče je poskytována formami ambulantních, celodenních a internátních služeb. Poslední dvě jmenované služby jsou uskutečňovány jen na základě doporučení dle výsledků péče ambulantní. Výchovná střediska plní podpůrnou funkci rodině a snaží se snižovat zátěž rodičů a rodiny jako celku vyplývající z výchovných problémů dítěte. Mezi takové problémy například patří problémy ve škole a s nimi spojené nadměrné záškoláctví, drobná krádež, agresivita, nezvladatelnost dítěte rodiči, určité zanedbávání výchovy a další. Snaží se zachytit první signály problému, doplňují, korigují a podporují rodinou výchovu, nechtějí rodinu jako

takovou nahradit [Vocilka 1996: 17]. Středisek výchovné péče je k tomuto roku na ministerstvu školství a tělovýchovy zaregistrováno 17. Ve střediscích výchovné péče se vyskytují spíše děti z lépe situovaných rodin a děti s vyšším intelektem [Večeka, Holas, Štěchová 2000: 70]. Je tomu tak i v rámci pedagogicko-psychologických poraden, které úzce spolupracují se středisky. Poradny však většinou neřeší výchovné nedostatky dětí [Večeka, Holas, Štěchová 2000: 76]. Střediska výchovné péče v praxi nevyřeší vážné poruchy chování a trestnou činnost dítěte, dítě si často připadá jako na prázdninách, kde se dobře baví, ale výchovný efekt středisko na více problémové dítě nemá. Proto se častěji navrhuje přímo ústavní výchova.

Vedle zařízení, která jsou součástí státních školských výchovných institucí, existují také zařízení typu komunitních center iniciované ministerstvem práce a sociálních věcí, občanská sdružení a různé nadace. V případě komunitního centra jde například o centrum Krok v Praze a v případě občanského sdružení například pražské studentské sdružení Lata.

Centrum Krok je klub pojatý jako regionální komunitní centrum poskytující programy pro určité sociální skupiny. Cílem centra je poskytovat specifické typy sociálních služeb, především komunitního a nízkoprahového¹ charakteru, dle potřeb cílových skupin v místě působení. Jde o nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, sociální terénní práce, azylové bydlení a poradenství. Vytvářejí programy dle poptávky místní komunity a snaží se rozvíjet dobrovolnictví v oblasti sociálních služeb. Pro děti ve věku 12–17 let poskytuje zejména volnočasové aktivity, konzultace jejich problémů a terénní práce k poznávání potřeb ohrožených dětí. V rámci klubu se uskutečňuje projekt tzv. sociálního bytu² [Černíková 2005: 122]. Tzv. sociální byt funguje jako alternativní přirozené bydlení v běžné výstavbě s maximem obslužných prvků s možností sociální péče. Jde o ubytování malého počtu dětí s vychovatelem na průměrnou délku 6 měsíců. Jeden takový byt je například v Praze Modřanech [Matoušek 1998].

Občanské sdružení Lata je laskavá alternativa trestu pro adolescenty, která se v rámci svého projektu „Ve dvou se to lépe táhne“ zaměřuje na děti od 13 let. Dítě tráví 2-3 hodiny týdně během půl roku s plnoletým dobrovolníkem, s nímž navštěvuje různá sportovní či kulturní

¹ Funkce nízkoprahového zařízení spočívá v prvním kontaktu s lidmi z ulice, které mají problémy a potřebují pomoc.

² Sociální byt v právní legislativě má jiný význam, než v jakém je zde popisován. Odborníci na problematiku kriminality mládeže však toto opatření nazývají sociálním bytem. V právním významu, jak je užíván našimi politiky, jde o byt do 120 m² a o rodinný domek do 350 m², které spadají do nižší sazby DPH 5%. (tuto sazbu plánuje vládní ODS zvýšit na 9%)

zařízení a v rámci setkání si povídají, snaží se řešit problémy dítěte a motivovat ho k řádnému způsobu života [Matoušek 1996: 11-13]. Projekt Lata začal nejprve pracovat s dětmi ve skupinách, kde byly děti problémové i neproblémové. Tento typ zacházení se však neosvědčil, problémové děti se nepřizpůsobily dětem „normálním“, ale jejich problémovost se násobila a program se míjel účinkem. Z tohoto důvodu se realizátoři občanského sdružení soustředili na práci ve dvojicích, kdy se na dítě lépe a účelněji působí. S tímto problémem se při práci s dětmi a mladistvými odborníci neustále potýkají. Dává se větší důraz na individuální péči, ale zároveň se v ústavní výchově utvářejí menší skupiny do 8 členů, se kterými je vedena terapeutická činnost.

Dalšími ambulantními zařízeními pro mládež poskytující výchovnou péči jsou například D-centrum, Středisko pro mládež a oddělení pro mládež v krizi Most, Riaps – regionální institut psychosociálních služeb, K-centrum a další.

4.2.3. Ochranná výchova

Ochranou výchovu navrhuje soud v občanskoprávním řízení, podmínkou je, že musí nad obviněným vyslovit vinu. Může být uložena dítěti staršímu 12ti let, pokud spáchá trestný čin, za který v normálním trestním řízení hrozí výjimečný trest, pomínou-li trestný čin proti republice, proti lidskosti a vojenský trestný čin, jde o vraždu a obecné ohrožení. Fakultativně může být uložena i dítěti mladšímu 12ti let v případě, že je vážně narušena jeho řádná výchova a zároveň spáchal trestný čin. K tomuto kroku však není v praxi přistupováno, nejprve se využívá nařízení ústavní výchovy nebo předání do péče jiné osobě, než je rodič [Zoubková, Nikl, Černíková 2001: 68-69]. Průměrně je ukládána v deseti případech za rok [Zoubková 2002]. Účelem ochranné výchovy je vhodnými výchovnými postupy čelit další trestné činnosti, jež by vycházela z výchovné zanedbanosti dětí a specializovaným působením na dítě mu umožnit reintegraci do společnosti a připravit ho na život řádného občana [Černíková 2005: 117]. V praxi se však toto míjí účinkem a ve většině případech po opuštění ústavu dochází k recidivě. Ochranná výchova je vykonávána do 18ti let, vyžaduje-li to charakter mladistvého a jeho situace, může být prodloužena do 19ti let. Ochranná výchova je vykonávána v dětských domovech se školou a ve výchovných ústavech.

Do dětských domovů se školou jsou umísťovány i děti s uloženou ústavní výchovou a nezletilé matky s poruchami chování, tyto skupiny dětí jsou však v domovech odděleny [Zákon

č.109/2002Sb., §13]. Dětský domov v rámci své integrované základní školy realizuje vzdělávací proces a osvojování dovedností s ohledem na typ poruchy a problém dítěte. Tyto školy se musí více zaměřovat na změnu vztahu dítěte ke škole a vzdělávání obecně. Většina těchto dětí zaujímá negativní postoj a je potřeba jej změnit. Se zlepšeným pozitivnějším přístupem ke škole má dítě automaticky lepší prospěch a může se tak snadněji prohlubovat míra vzdělání dítěte. Pokud výchovný problém u dítěte pomine, může začít navštěvovat školu mimo zařízení. Po dovršení 15tého roku je dítě přeraženo do výchovného ústavu, pokud není schopno navštěvovat běžnou střední školu nebo učiliště. Dětských domovů se školou je nyní ve školských zařízeních zaregistrováno 29.

Výchovný ústav je hlavně pro děti starší 15ti let, ale v případech vážné poruchy v chování dítěte sem může být umístěno dítě starší 12ti let. Výchovný ústav ve vztahu k dítěti plní funkci vzdělávací, výchovnou a sociální. Při výchovném ústavu se zřizují základní, speciální a střední školy [Zákon č.109/2002Sb., §14]. Výchovných ústavů je v České republice 34.

4.2.4. Trestní odpovědnost a sociálně-opatrovnícký model

V posledních letech se na odborných polích diskutuje otázka snížení hranice trestní odpovědnosti. Na základě faktu, že se většina problémových dětí dostává do konfliktu se zákonem již po ukončení 12tého roku věku, jsou diskuze o snížení odpovědnosti na místě. Po 12tém roku věku dítěte se zvláště výrazně projevují všechny kladné i záporné rysy charakteru mladého člověka, rozvíjí se pocit odpovědnosti a povinnosti, aktivněji jsou přijímány všechny návyky a stereotypy a rozvíjí se poměr k práci [Zoubková, Nikl, Černíková 2001: 32]. Snížená trestní odpovědnost by nebyla ve formě absolutní, ale relativní, jako je to nyní u mladistvých nad 15 let věku. Nezáleželo by tedy jen na dosažení určitého věku, ale na mentálním a duševním stavu dítěte. V úvahu by se bral i stupeň mravního a rozumového vývoje dítěte, jeho celková vyspělost biologická, psychická i sociální, jež podmiňuje rozpoznávací a určovací schopnost pachatele. Jde tedy o to, aby si dítě dokázalo uvědomit důsledky svého jednání a zároveň ho ovládat, byl by tedy k případu vždy povolán psychiatr, který by to mohl na základě testů a komunikace s dítětem určit. Ve většině evropských zemí se věková hranice trestní odpovědnosti pohybuje mezi 14tým a 16tým rokem věku. Ale existují i státy, které mají trestní odpovědnost stanovenou na 13 let (Francie, Polsko, Řecko), na 12 let (Nizozemí), na 10 let (Velká Británie) nebo dokonce na 7 let (Švýcarsko, Severní Irsko). V těchto zemích převažuje tzv. sociálně

opatrovnický model trestního řádu, což spočívá ve větším počtu sociálních pracovníků a vyškolených specialistů, kteří mají velký prostor ve výchovném působení na dítě a v rozhodování o něm. Jde jim spíše o vyřešení problému a zájem dítěte, než o skutečnost spáchaného deliktu [Zoubková 2002: 72-75]. V našem systému stále převažuje model justiční, kde je trestný čin brán jako volba dotyčného jedince, ale zákon o odpovědnosti mládeže do sebe zahrnuje již více prvků ze sociálně opatrovnického modelu. Problémem však je, že nemáme mnoho sociálních pracovníků. Při přechodu orgánu sociálně právní ochrany dětí z okresu na obce s rozšířenou působností necitlivou sociální politikou zmizelo více než 20% míst sociálních pracovníků. Průměrně tak na jednoho sociálního pracovníka připadá 300 problémových rodin, v rizikových oblastech České republiky to může být až 600 problémových rodin [Pilař 2005: 187]. S takto nízkým počtem pracovníků je nemožné vést systémovou preventivní práci s dětmi a jejich rodinou. Dochází pak často k nepromyšleným krokům a rozhodnutí o nařízení ústavní péče se stává standardem [Pilař J. 2005: 187]. Abychom se mohli lépe orientovat na potřeby problémového dítěte, je třeba vyřešit nedostatek odborných pracovníků. S případným snížením trestní odpovědnosti by to bylo nasnadě, stejně tak u probační a mediační služby, která by se musela postarat o další delikventy a dohlížet na plnění alternativních trestů, které by se mohli dětem udělit, například narovnání ve formě služby, obecně prospěšné práce, víkendové vězení atd..

Odborníci jsou pro snížení trestní odpovědnosti z důvodu vysoké kriminality dětí, zneužívání beztrestnosti, rychlejšího dospívání, odpovědnosti dítěte za své činy, odstrašující funkce trestů, včasnost zásahu a další. Proti snížení se vyskytují názory, že si dítě neuvědomuje závažnost svého jednání, odpovědnost nesou rodiče a dítě nesmí doplácet na chyby rodičů ve výchově. Snížení preferují zejména lidé z řad policistů, pracovníků výchovných ústavů, státních zástupců a soudců, psychiatrů, psychologů i učitelů [Zoubková 2002: 106-110]. Tak jak jsem zjistila při své již výše zmíněné návštěvě na OSPOD v Teplicích, zde pracující kurátor pro mládež si myslí, že se současným systémem trestů je snížení trestní odpovědnosti zbytečné. Neví jaké tresty by se dětem mohly ukládat, když ani mladistvým se alternativní tresty často nedávají, výjimkou jsou obecně prospěšné práce. Často také dochází k odstoupení od potrestání. Jestli by se měla snížit trestní odpovědnost, tak ne na 14 let, ale na 12 či 13 let. V tomto věku se děti nejčastěji začínají dopouštět trestní činnosti [kurátor, Teplice 2007].

Jiní odborníci se přiklánějí k modelu trestní odpovědnosti, který je používán v Texasu

v USA. Zde není trestní odpovědnost striktně určená, ale je dána stupněm společenské závažnosti trestního činu. Příkladem je, že kdyby třináctiletý chlapec někoho zabil, měl by být odpovědný, kdyby však někoho okradl v dopravním prostředku odpovědný by nebyl. Přihlíží se také k tomu, zda čin provedl s vědomím, že dobře ví, co dělá, nebo z nedbalosti nebo náhodně apod.. K pachateli by se mělo přistupovat individuálně, přihlížet k jeho psychickým zvláštnostem, k sociálnímu prostředí, zda se jedná o recidivu a podobně [Pilař, Plšková A. 2001: 30]. Tento model považuji za vhodný k zamyšlení a zvažovala bych jeho uvedení do praxe.

4.3. Výchovní opatření

Výchovní opatření jsou ukládána podle druhé hlavy druhé části zákona o rodině. Jsou ukládána ve správním řízení, rozhoduje o nich v přenesené působnosti obec, okresní úřad nebo soud. Mohou být tedy nařízena orgánem právní a sociální ochrany dítěte nebo soudním řízením. Mezi výchovní opatření, která jsou vůči problémovému dítěti ukládána patří napomenutí, dohled a omezení.

Napomenutí ve své nejmírnější podobě může být uloženo přímo dítěti v takovém věku, kdy existuje předpoklad, že na něj napomenutí zapůsobí a kdy je dítě schopno si uvědomit důsledky svého nevhodného jednání. Dále se pak ukládá rodiči nebo třetí osobě, která má na dítě vliv a ohrožuje jeho řádnou výchovu. K napomenutí rodiče či třetí osoby dochází při zanedbávání či nedodržování rodičovské povinnosti, jako je například zanedbávání povinné docházky dítěte do školy a časté nechávání dítěte bez dozoru.

Pokud se napomenutí míjí účinkem nebo jde o vážnější poruchu v chování dítěte nebo ve výchově rodičů přistupuje soud nebo orgán sociálně právní ochrany dětí k dohledu. Dohled se provádí v případech, kdy se dítě dopouští záškoláctví, drobných krádeží, útěků z domova či se chová agresivně vůči rodičům, učitelům a spolužákům. Dohled se provádí za součinnosti školy a občanských sdružení v místě bydliště dítěte. Pokud dohled nařídí soud, má za něj zodpovědnost okresní úřad, respektive jeho sociální pracovníci či kurátoři pro mládež.

Dalším výchovným opatřením je omezení. Ve většině případech jde o omezení či zakázání vstupu do určitých zařízení, která mají na dítě neblahý vliv. Soud nebo orgán sociálně právní ochrany ho ukládá za účelem omezit nebo zrušit negativní prvky vyskytující se ve výchově dítěte. Zejména jde o zákaz návštěv diskoték, heren či sportovních utkání, během nichž se dítě účastní výtržnictví či vandalství. Všechna zmíněná opatření mířená přímo na dítě se v praxi

používají jen sporadicky, hlavně pak omezení. Ročně je průměrně orgánem sociálně právní ochrany ukládáno na 420 napomenutí, 250 dohledů a méně než 10 omezení a soudem v civilním řízení na 150 napomenutí a 1700 dohledů¹ [Zoubková I. 2002: 75-85].

Soudem lze nařídit omezení či zákaz styku dítěte s rodičem nebo jinou osobou, která má na dítě negativní vliv. Dle zákona o rodině může být rodiči omezena nebo zcela zrušena rodičovská zodpovědnost. Rodičovskou zodpovědností se rozumí souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Dále při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění. Rodiči jsou povinni chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje [Zákon č.94/1963Sb., část 2., Hlava I, §31]. Pokud rodič svou povinnost nedodrží může mu být rodičovská zodpovědnost omezena. V případě, že závažně zanedbává svou povinnost k dítěti nebo dokonce dítě nabádá ke kriminální činnosti a páchá jí ve spolupachatelství², je rodičovské zodpovědnosti zbaven soudem. Soud se pak snaží dítě umístit u jiné fyzické osoby z příbuzenstva nebo v pěstounské péči. Náhradní rodina by měla mít vždy přednost před kolektivní výchovou v ústavech.

Výchovná opatření se v praxi téměř vůbec nepoužívají, například oddělení sociálně-právní ochrany dětí v Teplicích tato opatření vůbec neudělují. Opatření jsou dle sociálních pracovníků a kurátora neefektivní, na děti ani rodiče tato opatření nepůsobí a je s nimi spojená zbytečná administrativa. V případech, kdy se dítě dopustí malicherného přestupku, jako je například krádež v supermarketu, kdy škoda dosahuje nepatrné výše, si pracovníci jen výchovně promluví s dítětem a rodiči a více se problémem nezabývají [kurátor, Teplice 2007].

4.4. Ústavní výchova

Ústavní výchova se uděluje v občanskoprávním řízení za předpokladu, že existuje poukaz na delikvenci dítěte, nemusí být vyslovena vina, jako v případě ochranné výchovy. Návrhy k uložení ústavní výchovy dávají soudům kurátoři mládeže. Z výzkumu paní Tesařové vyplývá, že kurátoři navrhnou ústavní výchovu za protiprávní jednání, začínající závislost na drogách, alkoholu či automatech, za útoky z domova, za množství výchovných opatření, které nenabýly své účinnosti, za zahálčivý způsob života, za nerespektování rodičů a za členství v závadové

¹ Podrobnější čísla o uložení výchovných opatření jsou v příloze č.2

² Příklad kriminální infekce.

partě [Matoušek 1998: kap.11]. Ústavní výchova se ukládá v případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena. Vážně ohrožena znamená, že je dítě zanedbáváno výchovně, citově, materiálně a hygienicky, rodiče nevykonávají dohled a tolerují záškoláctví, hráčství, alkohol a drogy, v tomto případě ústavní výchova vůči dítěti plní funkci preventivní. Narušena je výchova v době, kdy je dítě negativně ovlivňováno asociálním jednáním rodičů či širšího příbuzenstva, zde jde o funkci nápravnou. Ústavní výchova začíná v diagnostických ústavěch a dále je vykonávána v dětských domovech, dětských domovech se školou a ve výchovných ústavěch. O posledních dvou jmenovaných jsem hovořila již výše v rámci ochranné výchovy, nyní se podíváme na dětský domov a diagnostický ústav.

Diagnostickými ústavami procházejí všechny děti, které mají být zařazeny do institucí pro výkon uložené a nařízené ústavní výchovy. V ústavu jsou děti komplexně diagnosticky vyšetřeny formou pedagogických a psychologických činností, na základě vyšetření je blíže specifikován jejich problém a jsou navrženy specifické výchovné a vzdělávací potřeby dítěte v rámci rozvoje osobnosti. Dle toho jsou posléze děti umístěny do odpovídajícího zařízení. Většina dětí je přemístěna po dvou měsících. Do diagnostických ústavů mohou být umístěny děti i na základě žádosti rodičů, školy nebo s vlastní iniciativy, těmto dětem je poskytována preventivně výchovná péče a po ukončení se děti vrací zpět do rodiny. Diagnostický ústav plní funkci diagnostickou, vzdělávací, terapeutickou, výchovnou, sociální, organizační z hlediska umístění jedinců a koordinační ve smyslu prohloubení a sjednocení odborných postupů ostatních zařízení [Černíková 2005: 119]. Podle zákona 109/2002 Sb. musí v rámci ústavu vzniknout nejméně 3 výchovné skupiny s počtem dětí od 4 do 6 rozdělené podle pohlaví a věku. Diagnostický ústav také smluvně zajišťuje spolupráci se smluvními rodinami, do kterých může být umístěno dítě, pro něž není kolektivní výchova vhodná. Ministerstvo školství a tělovýchovy je nyní zřizovatelem 14 diagnostických ústavů, z toho je 7 určeno přímo pro děti.

Dětský domov je určen pro děti s nařízenou ústavní výchovou bez závažných poruch chování a pro děti ve věku od 3 do 18ti let bez závažných poruch chování, jenž nemají funkční nebo žádnou rodinu. Děti navštěvují základní a posléze střední školu mimo dětský domov s ostatními vrstevníky. Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dítěti plní výchovnou, vzdělávací a sociální funkci [Černíková 2005: 119]. V rejstříku školských zařízení je zapsáno 153 dětských domovů.

4.4.1. Problémy ústavní péče

Ústavy jako celek mají plnit zejména tři funkce, a to podporu a péči dětem z nefunkčních a chybějících rodin; léčbu, výchovu a resocializaci problémových dětí; omezení, vyloučení a represi, kde jde především o ochranu společnosti před kriminálními jedinci. V dnešní době se již ústavní výchova orientuje více na jedince a jeho potřeby, ale přesto je režim v ústavu řízen denním programem a terapie se konají ve výchovných skupinách od 4 do 8 dětí. I přes různé změny v přístupu k dětem¹, se stále ústavní výchova potýká s určitými problémy. Jedním je tzv. hospitalismus, kdy se dítě dobře adaptuje na ústavní podmínky, na jeho vnitřní hodnoty a sankce a není schopno se přeorientovat a adaptovat se ve vnějším světě po opuštění ústavu [Múhlpachr 2001: 33-43]. Po opuštění ústavu by měla fungovat postpenitární kontinuální péče o dítě. Sociální pracovnice nebo kontaktní osoba z ústavu by měla dítěti pomoci se vhodně zařadit do společnosti, pomoci nalézt práci a využít dovednosti, které získalo v ústavu a v neposlední řadě jde o možnost bydlení. V současnosti je u nás stále málo tzv. domů na půli cesty, které pomáhají těmto lidem, a dále i lidem, které čekají na rozsudek². Děti čekající na rozsudek po spáchání trestného činu jsou často umístěni do diagnostického ústavu, který tak nemůže plnit své funkce, ale funguje spíše jako tzv. „sběrna“.

Dále se ústavní péče potýká s nedostatkem kvalitních a odborně vzdělaných pracovníků. Vychovatelé, kteří nejsou dostatečně vzdělaní, mohou svou moc nad dětmi zneužívat a děti nepřiměřeně trestat až šikanovat. Se šikanováním dětí ze strany vychovatelů či spíše řídicího personálu měl problémy např. dětský domov v Čeladné. Paní ředitelka a zástupkyně zde bila a slovně napadala všechny děti bez jakéhokoli důvodu, vychovatelé tento jev všeobecně znali, ale přehlíželi ho. Krajský úřad jako zřizovatel také dlouho nic nepodnikal, až nakonec vyměnil řídicí pracovníky, ale šikanu v tomto ústavu nikdy nepřiznal [Na vlastní oči, Nova 18.4.2007].

V práci s problémovými dětmi je důležité navázat dlouhodobý a úzký kontakt mezi

¹ Přesun od izolace k socializaci, od uniformních postojů a cílů k individuálním programům, od direktivního vedení dítěte k partnerskému vztahu. Pobyt dítěte v ústavu se již nechápe jako sankce, ale snaha pomoci řešit problémovou situaci dítěte, která se nedala zvládnout ve formě ambulantní péče [Vocilka 1996:16].

² Ve Švédsku fungují tzv. chráněná bydlení, která se nachází ve městě v blízkosti ústavu. Toto bydlení slouží k možnosti dohledu, kontaktu a pomoci propuštěným dětem z ústavu. Dohled provádí tzv. kontaktní osoba, která zná děti z výchovného ústavu a ví o jeho potížích. Poskytuje pomoc a poradenství po dobu, než se dítě adaptuje a může jít do běžného bydlení a života [Martinková M. 2001: 33].

odborným pracovníkem ústavu, vychovatelem a dítětem. V ústavech však dochází k celkem vysoké fluktuaci pracovníků a dítě si tak musí zvykat na nového člověka a nový styl práce, je tak snižena resocializace a reedukace. Pracovníci se často potýkají se syndromem vyhoření, protože se cítí osamoceni v efektivní péči o problémové děti. Není výjimkou, kdy soudy nařídí ústavní výchovu dětem, které jsou neschopné se adaptovat v kolektivu a potřebují individuální péči mimo ústav [Pilař J. 2005: 189]. Dalším problémem je, že v ústavní péči převládají ženy a chlapcům tak chybí mužský vzor, hůře se tedy s nimi pracuje. Posledním markantním problémem je, že kapacity ústavů jsou již téměř naplněné, v roce 2005 bylo v ústavech přes 7 500 dětí. Zatím však neexistuje situace, že by dítě s nařízenou ústavní nebo ochranou výchovou muselo čekat, až jiné dítě ústav opustí [kurátor Teplice 2007]. Ústavy také nejsou odděleny pro děti z nařízenou ústavní výchovou a ochranou výchovou, často se míchají i děti, které mají vážné poruchy chování s dětmi, jenž jsou v ústavu jen ze sociálních důvodů [Večerka, Holas, Štěchová 2000: 71]. Nabídka dostupných ústavů je vyhovující, pouze chybí zařízení nebo oddělení pro agresivní psychicky nemocné děti [Pilař J. 2005: 188].

5. Prevence jako hlavní řešení dětské kriminality

V případě, že chceme snižovat kriminalitu obecně, musíme se zaměřit hlavně na prevenci, a to zejména na oblast kriminality mládeže. Jakékoliv tresty sami o sobě nic nevyřeší a kriminalitu nepotlačí. V rámci dětské kriminality to platí obzvláště. Z praxe je zřejmé, že uložení ústavní a ochranné výchovy děti a mladistvé ve většině případech nenapravuje a po opuštění ústavu se vrací k trestné činnosti. Nápravné výchově v ústavech se nedaří plnit resocializační funkce stejně tak jako výkonu trestu odnětí svobody ve vězení. Zde chybí komplexní sociální péče o potrestané tzv. terciární prevence. Jde o péči, která bude dítěti nebo jiné potrestané osobě bezplatně k dispozici, sociální kurátor nebo jiný sociální pracovník bude s potrestaným v kontaktu od prvního trestního řízení, přes výkon trestu a po propuštění z ústavu či vězení, aby mu mohl pomoci se lépe začlenit do společnosti, najít si zaměstnání, odpovídající bydlení a skupinu lidí, která bude na tohoto člověka pozitivně prospolečensky působit stejně jako kurátor. Tato komplexní péče ještě není běžně do praxe začleněna, zejména proto, že je nedostatek sociálních kurátorů pro mládež i pro dospělé a sociálních pracovníků [Černíková 2005].

5.1. Systém a orgány prevence

Systém prevence se rozděluje na primární, sekundární a terciární. Terciární je zaměřena na předcházení recidivě, orientuje se na lidi, kteří se již trestné činnosti dopustili a byli za to potrestáni. Sekundární prevence se zabývá rizikovými dětmi a mladistvými, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli trestné činnosti nebo jsou ohroženy sociálně patologickými jevy, především drogovou závislostí, záškoláctvím, gamblerstvím, vandalismem, extremismem atd.. Primární prevence je zaměřena na široké pozitivní ovlivňování hodnotové orientace dětí od nejnižšího věku až po mladé dospělé. Zahrnuje výchovné, vzdělávací, osvětové a poradenské aktivity. Specifická pozornost je věnována aktivitám zaměřeným na pozitivní využívání volného času mládeže [Zoubková 2002: 59-60]. Dále prevenci můžeme dělit na situační, sociální a prevenci viktimmnosti a drogových závislostí. Situační prevence spočívá ve vytvoření takového prostředí, aby se snížila možnost pro spáchání trestného činu, snížil se možný zisk z činu a zvýšila se pravděpodobnost dopadnutí pachatele¹. Prevence viktimmnosti se

¹ Situační prevence spočívá například v osvětlování tmavých nebezpečných míst, v kamerovém systému, v zabezpečení objektů, v policejním označení předmětů proti odcizení a další [Večerka, Holas 2001: 22].

zaměřuje na bezpečné chování, zahrnuje přípravu dětí na osvojení si a uplatňování preventivních opatření, kterými by mohly snížit riziko svého ohrožení kriminalitou. Zejména má podobu informační, ale i adresnou, která se realizuje formou skupinového nebo individuálního poradenství a nácviku reagování v situaci ohrožení. Sociální prevence je zaměřená přímo na osobu pachatele, na socializaci a sociální integraci. Je soustředěna na děti s cílem ovlivnit jejich chování ještě před začátkem páchaní činnosti jinak trestné.

V roce 1993 byl založen Republikový výbor pro prevenci jako mezíresortní iniciační, koordinační a metodický orgán při ministerstvu vnitra. Mezi hlavní funkce patří vytváření koncepce preventivní politiky vlády České republiky a její konkretizace na místní úrovni. Schvaluje žádosti a dotace na projekty preventivních programů předložené obcemi. Součástí výboru je sekretariát Odbor prevence kriminality, který má funkci ústředního orgánu státní správy v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti při tvorbě a realizaci koncepce prevence. V rámci Policie ČR vznikly preventivně informační skupiny, které mají za úkol komunikaci a spolupráci s místními orgány a institucemi, sdělovacími prostředky a občany. Jde o integraci policie do preventivních aktivit obcí, poskytování potřebných informací pro plánování preventivních opatření a informování občanů o možnostech a způsobech ochrany před trestnými činy a dopravní nehodovostí. Z důvodů, že policie disponuje nejkomplexnějšími informacemi o struktuře a charakteru trestné činnosti, byl do jejich kompetence v roce 2004 převeden „Komplexní součinnostní program prevence kriminality na místní úrovni“ fungující od roku 1994. Od převedení pod policii je tento program veden pod názvem „Partnerství“ a zároveň agenda preventivní práce přešla decentralizací do kompetencí krajů. Tohoto převedení se obával pan Kazimír Večerka zejména ze dvou důvodů. Prvním je, že kraje by mohly na sociální prevenci zanevřít, protože jejich účinnost se dlouhodobě projevuje a zastupitelé se zaměřují více na hlasy od voličů, kteří chtějí výsledky práce zastupitelstva vidět co nejrychleji. Druhým důvodem je, že policie se mohla začít více zaměřovat na situační prevenci [Večerka, Holas 2004: 87-92]. Naštěstí se však dá říct, že poměr podpořených preventivních programů je vyrovnaný v oblasti situační i sociální, za předpokladu, že do sociální prevence zahrneme i obecné informace pro občany¹.

Program Partnerství se odvíjí od snah krajských zastupitelstev v čele s manažerem

¹ Příloha č.4 o dotacích a podpořených preventivních projektech komisí programu Partnerství na rok 2007.

prevence nebo-li koordinátorem preventivních aktivit¹. Kraje na základě vyhodnocení své bezpečnostní situace připraví návrhy preventivních programů, které předloží ke schválení komisi složenou ze zástupců jednotlivých ministerstev a policie. Tato komise na základě předložených návrhů přidělí nebo nepřidělí dotace ze státního rozpočtu. V tomto bodě se dostáváme do problému, protože finance jsou zpravidla pro založení preventivního programu, ale pro jeho delší zachování na více let je peněz málo a aktivity se v oblasti sociální prevence mívají účinkem, přitom je ve snižování kriminality neúčinnější a nejpotřebnější.

5.2. Programy sociální prevence zaměřené na děti

Preventivní programy musí být zaměřeny na všechny děti, nejen na ohrožené či problémové děti. Preventivní působení je dlouhodobé a postupné s plným respektováním individuálních, věkových a sociálních zvláštností dětí a mládeže. U nás se však většina programů intenzivněji věnuje až dětem staršího školního věku na druhém stupni, kdy začínají děti být v rizikovém věku 12ti let [Bodřová V. 2003: 35-37]. Matoušek [1998] dělí programy pro děti a mladistvé na program pro předškolní děti, programy určené rodičům, programy vázané na školu, vrstevnické programy, komunitní programy a programy podporující pracovní uplatnění. Posledním jmenovaným se zde nebudu vůbec zabývat, jelikož se přímo netýká mé práce.

5.2.1. Programy uskutečňované v rámci školy

Programy pro předškolní děti se orientují jen na přípravu slabších dětí na školní docházku. Jde zde o snahu, aby si dítě osvojilo určité strategie vedoucí k úspěchu. Spočívá to zejména v tom, že děti si do mateřských škol již nechodí jen „hrát“, ale jsou systematicky rozvíjeny jejich dovednosti v rámci určité činnosti v tzv. centrech aktivit. Dítě má možnost volby, ve kterém centru aktivit si bude „hrát“, jsou to například centra zaměřená na kreslení, zpívání, cvičení, dílny atd.. Učitelky v mateřských školách takto rozvíjejí a prohlubují dovednosti a zájmy dítěte. Z důvodu začlenění se do kolektivu a působení i jiných institucí než je rodina byla zavedena povinná docházka do posledního ročníku mateřské školy [Sýkora P. 2005: 156].

¹ Koordinátor stojí v čele komise preventivních programů na krajské úrovni. Jeho funkcí je analyzování kriminálních a sociálně patologických jevů na daném území. Musí být velmi informovaný a znalý problému. Dále zajišťuje propojenost a návaznost preventivních aktivit a institucí, které tyto aktivity vykonávají, státní i nestátní. Zvyšuje tak efektivitu prevence [Večerka K. 1997].

Mladší děti na základních školách lze pozitivně ovlivňovat a směřovat v rámci her, dramatizace a plnění úkolů, ve kterých děti nacvičují jednání v určitých situacích, kterými jsou například pomoc kamarádovi, přijímání odlišností, rozvoj empatie a uvědomění si rizik spojené s užíváním alkoholu. Jde tedy o vytvoření uceleného systému vědomostí a dovedností, nastolení pocitu odpovědnosti a vědomí, že člověk není na problémy nikdy sám. Otázka přijímání odlišností je velice důležitá, protože děti mají tendenci odlišné jedince vyčleňovat ze skupiny a ti se pak všemožnými způsoby snaží na sebe upozornit. Většinou právě volí jednání, které je problémové a nepřijatelné, může například začít doma krást a nosit ostatním dětem tzv. dárky, aby se jim zavděčilo a mohlo s nimi kamarádit. Děti lze také ovlivňovat projektivním vyučováním, kde jde o netradiční vzdělávání žáků a zaměstnání jejich osobnosti natolik, že se zcela zaměřuje pozitivním směrem. Například jde o projekt „Poznáváme svoji vlast“, kdy děti spolupracují ve skupinách, zjišťují si informace o různých oblastech naší země a prezentují je ostatním spolužákům, rozvíjí tak své schopnosti samostatného vyjadřování a schopnosti spolupráce a vzájemné komunikace [Müllerová 2003: 32-34].

Na druhém stupni základní školy se během devadesátých let ve větší míře začaly zavádět tzv. peer programy. Vrstevnické programy spočívají v pozitivním směřování nejvlivnějších žáků ve třídě, kteří své získané informace mají předávat dále svým spolužákům. Jde o dobrovolnou účast probíhající běžně ve třídách, kdy pedagogové nebo odborníci učí děti například nenásilnému řešení konfliktů, pozitivnímu prosociálnímu myšlení či vštěpují dětem protidrogovou a protialkoholní osvětu. Od informovaných vrstevníků se pak očekává, že budou pozitivně ovlivňovat ostatní, že snadno uplatní nabyté dovednosti a postoje v praxi. Tento druh preventivních programů se přes velké očekávání a rychlé zavádění neosvědčil a jsou spíše neefektivní [Večerka, Holas 2001: 24].

V rámci našeho vzdělávání se prevence promítá jen ojediněle a většinou nárazově několikrát do roka, což na děti nemá příliš pozitivní efekt. Účinná prevence musí být soustavná, dlouhodobá a běžnou součástí každodenního vzdělávání. Pokud má být prevence na školách úspěšná, musí pedagogové změnit přístup k žákům a formu výuky. Nemělo by docházet k jasné segregaci na lepší a horší žáky, kdy zároveň dochází i k utvrzování slabších žáků v jejich neschopnosti, delikvence často vzniká z neúspěšnosti ve škole. Učitelé by měli být nově vyškoleni, odborníci jim předvedou modelové hodiny, kdy učitelé budou preventivní prvky vkládat do výuky běžných vzdělávacích předmětů. Učitelé se často bojí, že budou muset dělat

další práci navíc, proto je nutné je více informovat, že jde o změnu stylu výuky a posílení vztahu učitel-žák, aby se děti nebály učitelům svěřovat a učitelé uměli a chtěli poznat negativní jevy ve třídě nebo v prostředí jednotlivého dítěte. Já osobně jsem se několikrát setkala s přehlížením problémů ze strany učitelů, ať už šlo „jen“ o kouření, alkohol či užívání marihuany. Všeobecně se o tom na gymnáziu vědělo, v rámci odpolední výuky byly někdy znát i patrné příznaky opojení u některých spolužáků, ale učitel vše raději přehlížel, nejspíš proto, aby neměl problémy a starosti navíc. Víceméně nešlo o děti, které by byly delikventy, ale téměř denně přicházely do styku s negativními jevy a delikventy či pachatelé trestných činů se mohly stát. Tento přístup je nutné změnit, stávající pedagogy průběžně školit a studenty vysokých a středních pedagogických škol připravovat na nové formy výuky, která nespočívá jen v encyklopedickém předávání znalostí. Dále je samozřejmě nutné, aby na každé škole pracoval psycholog nebo specialista pedagogické poradny, který by intenzivně spolupracoval s rodinou problémových a rizikových dětí nebo příslušným orgánem sociálně právní ochrany.

5.2.2. Volnočasové aktivity

Valná většina sociální prevence se nyní zaměřuje na pozitivní trávení volného času starších dětí a mládeže. Děti obvykle páchají trestné činy ve spolupachatelství ve svém volném čase, kdy nejsou pod kontrolou rodičů ani školy. Je tomu tak hlavně ve velkých anonymních městech, kdy děti svým rodičům na otázku, kam jdou, většinou odpoví, že ven, což rodičům bohužel často stačí, ale zároveň jim to neříká vůbec nic o tom, jak bude jejich dítě trávit čas volna a nemají tudíž nad dítětem žádnou kontrolu. Pokud není v místech bydliště dětí dostatek možných aktivit, které děti mohou provozovat, aniž by byly zapsané v nějakém kroužku či sportovní organizaci, vyhledávají jiné činnosti, které mohou mít negativní vliv, jako je například navštěvování diskoték, heren, restaurací a tak dále. Pak se stane, že dítě „z nudy“ při trávení času na ulici se může snadněji uchýlit k delikventní činnosti.

Mezi účinné projekty manažeři prevence řadí organizace sdružující mládež, kluby mládeže a centra volného času, otevřená školní hřiště, dále pak sportovní plácky a areály se sociální asistencí¹ [Večerka, Holas 2001: 18-19]. V každém městě jsou k dispozici různé organizované činnosti, ale ty většinou rizikové a problémové děti pro jejich přílišnou formálnost a

¹ Sociální asistent patří pod MPSV. Má preventivně působit na děti a mládež, pozitivně ovlivňovat jejich volný čas, pronikat k ohrožené mládeži a tlumit asociální jednání. Dále poskytuje rady a pomoc dětem a mladistvým v krizi.

organizovanost nepřitahují. Organizace tohoto typu také chtějí dosahovat výborných výsledků a netalentované děti nepřijímají či vyřazují. Tyto děti si pak zpravidla nemají kde hrát a plnit své zájmy. V rámci sociální prevence se tedy vystavují sportovní hřiště a areály volně přístupné, kde děti mohou trávit svůj volný čas. Pravou preventivní účinnost vůči rizikovým dětem však mají jen v případech, že se v areálech nachází sociální asistent nebo sociální pracovník, který může problémovým dětem pomoci, bez pracovníka slouží hřiště jen jako prostředek prevence [Večerka, Holas 2001: 32-38]. Hřiště a areály se musí stavět na dostupných místech, kde se děti zdržují a kde je na ně vidět, aby byly pod kontrolou. Aktéři prevence nesmí zapomenout na propagaci nového sportovního plácku, děti musí vědět, že si někde mohou hrát. Dobré také je, občas na hřišti uskutečnit turnaje či soutěže, aby se místo zviditelnilo a děti získaly možnost se někde prosadit. Další otázkou je půjčování sportovního vybavení pro děti, které jsou ze sociálně slabších rodin a nemohou si náčiní dovolit. Tuto funkci by zde mohl zastávat právě sociální asistent. Problémem sportovních areálů je, jak hřiště udržet v kvalitním stavu, na neestetickém a zničeném hřišti se preventivní činnost nedá realizovat¹.

Volnočasové aktivity v rámci instituce provozují zejména domy dětí a mládeže, dětské domovy, nestátní neziskové organizace, kluby mládeže, centra volného času, školní kluby, církve, městský úřad a městská policie. Dům dětí a mládeže a jiné kluby určené dětem disponují množstvím kroužků zaměřených na jakékoli aktivity, sportovní, společenské i zájmové. Kluby jsou otevřené v inkriminované době a orientují se na děti a mladistvé z ulice. Během volnočasové aktivity mohou kluby fungovat i v poradenství. Na děti zde působí kvalitní odborní pracovníci a sociální asistence mladých lidí. Důležité je, aby se děti mohly na organizování či vytváření programu aktivně podílet, rozvíjet tak své dovednosti, prosazovat své zájmy a prohlubovat pocit sounáležitosti. Účinnost klubů a center spočívá na kvalitě klubu, na propagaci ve školách a v místě působnosti, na důsledné kontrole, na zaujmutí a následném udržení si rizikových dětí.

Jednou z forem prevence zaměřené na volný čas dětí jsou tzv. letní tábory pro ohrožené děti, které nejsou pro specifické poruchy chování přijaty na běžný dětský tábor. Jedná se zejména o děti se závažnými nebo opakovanými projevy delikventního chování, s poruchami sociální a školní přizpůsobivosti, dopouštějící se záškoláctví nebo útěků z domova a o děti

¹ Kazimír Večerka navrhuje, že úklid a technickou údržbu sportovních areálů a hřišť by mohli zajišťovat lidé s trestem obecně prospěšných prací. [Večerka, Holas 2001]

z nefunkčních rodin. Cílem je prostřednictvím intenzivní soustředěné péče odborníků omezit nebo zastavit dosavadní nepříznivý vývoj osobnosti dítěte, formovat jeho pozitivní sociální komunikace a umožnit zlepšení sociální adaptability [Švancar Z., Burianová J. 1988: 55].

Smysluplné trávení volného času podle Oldřicha Matouška [1998] spadají pod komunitní programy. V rámci komunitního programu jde také o sociální kontrolu, jenž je u nás snaha zavádět pomocí sousedských hlídek přejatých z jiných států, zejména z USA. V naší společnosti se však tyto hlídky neuchytily a jsou zcela neúčinné. Lidé si navzájem nedůvěřují, starají se jen o sebe a své problémy, nemají chuť se nějak angažovat, jsou lhostejní a neodpovědní. V koncepci sousedských hlídek jako sociální kontroly převládá pocit udavačství, což je pravděpodobně pozůstatek v myšlení lidí z doby před rokem 1989, kdy část občanů spolupracovala s Veřejnou bezpečností [Večerka, Holas 2001: 48-57].

5.2.3. Programy zaměřené na rodinu

Rodina je nejbližším a nejvlivnějším prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. Rodiče odpovídají za zdravý vývoj dítěte, jsou zodpovědní za to, s jakými vlivy se jejich dítě setkává, jsou povinni mu vhodně interpretovat získané informace a vštepit sociální normy. Pokud rodiče nestačí se svými výchovnými strategiemi, mají právo zažádat o pomoc školu, obec, orgány státní správy, soudu i zájmových sdružení. Všechny tyto orgány poskytují terapeutickou a poradenskou péči. Rodiče se mohou obrátit s problémovými dětmi na pedagogické a psychologické poradny, které pomáhají dětem samotným, ale i rodičům, například s výběrem výchovné strategie a s výběrem cíle, kam děti směřovat. Rodina svým pozitivním působením může dítě odvrátit od kriminální dráhy. Odborníci doporučují rodičům nerozvádět se dokud děti nedospějí, oddanost dítěti by měla být silnější než za každou cenu usilovat o harmonické manželství, učit dítě neagresivnímu řešení konfliktů, respektování zájmů druhých lidí, učit ho jasnému rozlišování dobra a zla, společně s dítětem trávit volný čas, podrobit se poradenské pomoci při výchově hyperaktivního dítěte, stanovit jasné meze a být pro dítě autoritou [Matoušek O. 1996: 38-39].

Nezisková organizace Lata realizuje program s názvem „Videotrénink interakcí“, který spočívá v natáčení rodiny v domácím prostředí a následné promítnutí rodině a zhodnocení¹. Odborníci říkají rodičům, kde se zachovali správně a kde špatně, a poté jim radí, jak se v těchto

¹ Tento projekt jsme převzali z Holandska, které začalo tuto metodu používat při snaze podpořit rodinu [Matoušek 1998].

situacích chovat s účelem pozitivního vlivu na problémové dítě [Matoušek 1996: 38-39]. V USA a Evropě se organizuje školení rodičů s problémovými dětmi. Výsledky školení nejsou však optimální, zjistilo se, že má vliv spíše na sourozence problémových dětí, než na ně samotné. Mají méně výchovných problémů než kontrolní skupina, kde rodiče žádným školením neprocházejí. Tento program je však zatížen vysokou mírou tzv. odpadlíků a nelze určit jasnou efektivitu, protože je tu též vliv školy. Další program se zaměřuje na veškerou podporu rodiny jinými institucemi, zde však vyvstává problém vzniku závislosti na vnější pomoci. Účinným programem je kvalitní pomoc při péči o dítě v nepřítomnosti rodičů. Tento program pozitivně ovlivňuje celou rodinu a odchyluje od delikvence. Vše výše zmíněné je však možné jen v případech, kdy mají rodiče o dítě aspoň nějaký zájem. Intervence do celkově problémových rodin jsou mnohem složitější a komplikovanější.

Práce s problémovou rodinou je otázkou systému včasné intervence. Primárním a hlavním cílem systému včasné intervence je rychlá a efektivní práce s dítětem jeho rodinou a sanace rodiny spočívající v ponechání dítěte v rodině a pomoci celou rodinu stabilizovat. S dětmi a rodinou se musí začít pracovat hned při prvním setkání s úřady, například při rozvodovém řízení, žádosti o sociální dávky atd.. Do špatně fungujících rodin zasahuje orgán péče o dítě, problémem však je omezování svobody a shromažďování údajů o rodině třetí osobou. Zasahující osoba musí být odborníkem v oblasti sociální péče, v pedagogicko psychologické péči, ve zdravotní péči nebo v oblasti poradenství, jinak není intervence efektivní¹. Profesionalita je však u nás problémem, hodně zaměstnanců v oblasti sociální péče nemá příslušné a odpovídající vzdělání [Večerka 1997: 96-105].

5.3. Funkční model systému prevence

Efektivita preventivních programů zaměřené na snižování kriminality dětí a mladistvých a

¹ Při vyhledávání čili depistáži dětí ohrožených nebo narušených rodinou může pomáhat tzv. důvěrník péče o děti. Jde o dobrovolného spolupracovníka orgánu sociálně právní ochrany dítěte, který má pozitivní morální vlastnosti, je komunikativní, umí klást otázky a pozitivně působit na lidi. Do rodiny musí přicházet jako někdo, kdo chce pomoci ne jako kontrolor poslaný úřadem [Švancar Z., Burianová J. 1988: 59]. Tito důvěrníci sledují plnění společenských funkcí rodiny a mohou působit při výkonu dohledu. Funkce dobrovolníka je účinná jen na menších územních celcích, kde se lidé vzájemně znají, ve velkém městě vládne anonymita a důvěrník nemá informace o rodinách. I u těchto lidí však také záleží na odborném vzdělání jako u zaměstnanců či profesionálů. [Večerka 1997: 96-105]

tedy kriminality obecně, spočívá v propojení všech aktérů. Zejména je důležité propojení mezi rodinou, školou a místní komunitou. Dále je to zaměření se na mladší věkovou skupinu, kvalitní koordinace programů a flexibilita aktivit. V samotné organizaci programu nesmí chybět plán zahrnující definici a charakteristiku cílové skupiny, hlavní cíle, metodologii a očekávané výsledky. Veškerá aktivita se musí následně hodnotit, aby byla zjištěna účelnost programu, zda se v něm má pokračovat stejným způsobem či změnit způsob intervence, aby preventivní program plnil, co má. Důležitá je jistá forma centralizace, aby se kraje od sociálně preventivní činnosti, která je dlouhodobá a efekt je znatelný až za několik let, neodklonily a nezaměnily ji za prevenci situační. Hlavní koordinátor a manažer prevence musí být velmi odpovědný, kompetentní, informovaný se širokými znalostmi situace. V neposlední řadě je důležitá podpora nestátních neziskových organizací zabývajících se jakoukoli péčí o ohrožené, problémové či rizikové děti [Harrdová E. 2004: 108-115].

6. Závěr

Na závěr shrnu nejdůležitější poznatky o dětské kriminalitě pomocí SWOT analýzy. SWOT analýza zahrnuje silné a slabé stránky, ohrožení a příležitosti řešení problému dětské kriminality v České republice. Tato zjištění o dětské kriminalitě přináší dvě následující tabulky. První se zaměřuje na slabé a silné stránky a druhá na příležitosti a ohrožení vnějším prostředím s tímto problémem spojené.

Silné stránky (strengths)	Slabé stránky (weaknesses)
Nahlašování problémů dětí sociálním pracovníkům - školy, policie, městský úřad a zdravotní služba	Evidence - téměř každý rok se mění způsob jejího plnění a neevoluují se přestupky, které tvoří nejméně 1/2 deliktů dětí
Ukotvení v zákonech a samostatný zákon 218/2003Sb. o odpovědnosti mládeže	Výrazné časové prodlevy od spáchání deliktu k rozhodnutí o opatření - dlouhé soudní rozhodování, doba od uvědomění kurátora policií
Existence Probační a mediační služby	Soudy mají nedostatečné znalosti o dítěti a jeho situaci - rozhodnutí nemusí být správné
Nabídka Středisek výchovné péče a pedagogicko-psychologických poraden - spolupráce s rodiči a dětmi, pomoc rodinám s výchovou problémových dětí	Neefektivnost výchovných opatření mezi něž patří napomenutí dítěte či rodiče, omezení a dohled – příliš se neudělují
Dostačující počet dětských domovů, dětských domovů se školou a výchovných ústavů	Chybí probační program jako součást trestu
Zlepšení přístupu k dětem - individuální péče a malé terapeutické skupiny	Nedostatek sociálních a odborně vzdělaných pracovníků
Meziresortní iniciační koncepce preventivní politiky - Republikový výbor pro prevenci	Vysoká fluktuace pracovníků v ústavech a chybějící mužský vzor
Celorepublikový program "Partnerství"	Návštěvy 1x za 3 měsíce v ústavech jsou neefektivní, jde jen o formální splnění povinností
Preventivní programy - volnočasové aktivity, programy pro školu a programy zaměřené na rodinu	Problém vysoké útekivosti z ústavů - nepostihnutele při nařízené ústavní výchově
	Recidivita dětí po ukončení ústavní a ochranné výchovy - nedaří se plnit resocializační funkce ústavů
	Nedostatek institucí tzv. domů na půli cesty

Příležitosti (opportunities)	Hrozby (threats)
System včasné intervence - elektronické propojení všech účastníků	Zvyšování násilí a brutalita trestných činů a další snižování věku dětí páhajících trestnou činností
Rozvoj postpenitární kontinuální péče o "propuštěné" z ústavu a vězení, rozvoj terciární prevence	Možný zvyšující se negativní vliv televizních programů a počítačových her
Vyšší a efektivnější využití nabídky existujících služeb občanských sdružení a neziskových organizací	Krajská zastupitelstva nebudou pokračovat v sociální prevenci - není hned znát efekt a voliči chtějí vidět výsledky
Vytvářet dále více dětských domovů jako rodinných zařízení	Nedostatek financí na zachování projektů sociální prevence
Propojení všech resortů ministerstev - jednotný systém prevence	Neustálá individualizace a vzrůstající nároky na jednotlivce a tedy i na rodinu - kolik času budou mít rodiče pro své děti
Preventivní projekty ještě více zaměřit na děti v mladším školním věku – dosáhne se vyšší efektivity	Vnější prostředí - "neprávní" chování dospělých, vysoká korupce, vysoký počet provozovatelů heren a erotických salónů, vysoký počet přestupků, které se staly životním standardem
Preventivní projekty volnočasových aktivit - areály se sociálními asistenty - efektivnější pomoc ohroženým či rizikovým dětem	
Snaha o jednotný přístup k dětem a k odpovědnosti za ně - propojení instituce rodiny a společenských institucí (př.škola)	

Na základě zjištěných slabých a silných stránek, příležitostí a ohrožení ve způsobech intervence a řešení dětské kriminality u nás, načrtnu takzvanou WO a ST strategií, co by se stalo, kdyby se v případě WO strategie minimalizovaly slabé stránky a maximalizovaly příležitosti a v případě ST strategie maximalizovaly silné stránky a minimalizovaly hrozby vnějšího prostředí.

Výrazné časové prodlevy od spáchání deliktu dítětem ke konečnému rozhodnutí o opatření, kdy někdy trvá i několik týdnů, než policie nebo městský úřad uvědomí sociálního kurátora pro mládež, se mohou vyřešit pomocí plošného zavádění systému včasné intervence. V tomto případě by došlo k elektronickému propojení všech účastníků v procesu péče o dítě a jeho ochrany, a doba uvědomění kurátora by byla zkrácena na 2 - 3 dny. Dobré zkušenosti jsou s projektem

„Centrum včasné intervence Ostrava“. Délka soudního řízení a kvalita rozhodnutí soudu však záleží na osobnosti soudce a na možné změně zákona o soudnictví, která se ovšem zatím, pokud vím, nechystá. Celkové propojení systému sociálně právní ochrany dětí na celém našem území by mohlo odstranit i problémy s neefektivností povinných návštěv u dětí v ústavech, které mají zjistit, jak se dítě v „novém“ prostředí cítí.

Využití vznikajících dětských domovů a jiných ústavů jako menšího rodinného zařízení by mohlo vézt ke snížení recidivy dětí po opuštění ústavů a ke snížení počtu útěků z ústavů. Sociální pracovníci a vychovatelé by s dětmi navázali bližší kontakty a měli je více pod kontrolou. Dětem, které neměly vážné asociální či antisociální poruchy chování, by menší ústavy mohly pomoci se lépe resocializovat. Recidiva se nejefektivněji sníží dalším rozvíjením terciární prevence, která spočívá v kontinuální péči o člověka opouštějícího ústav či vězení. Dětem z ústavu by byla poskytnuta pomoc s opětovným začleněním do běžné společnosti, s nalezením vhodného bydlení a zaměstnání.

Problém nedostatku odborně vzdělaných pracovníků a sociálních pracovníků a nedostatku institucí tzv. domů na půli cesty by se mohl snížit s výraznějším využitím sil občanských sdružení a neziskových organizací, jejichž počet v České republice stále stoupá. A dále s vylepšením koordinace spolupráce v neziskovém sektoru ze strany státních institucí (soudy, ústavy, orgán sociálně právní ochrany dětí), které neziskový sektor neustále opomíjejí a málo využívají jeho nabízené služby.

V případě maximalizace silných stránek a minimalizace ohrožení se jedná především o systém prevence kriminality, který je u nás celkem dobře celostátně zaveden. Dalším výraznějším užíváním sociální prevence by se mohlo systematicky zabraňovat vlivu vnějších negativních jevů, které děti denně obklopují. Programy a projekty zaměřené na školu a volný čas dětí, o kterých jsem mluvila v 5. kapitole, by mohly dále více snižovat negativní vliv televize, počítačových her, vysokého počtu restaurací a heren. Děti by nadále ve vyšším počtu a častěji využívaly svůj volný čas pozitivním způsobem. Vhodnou prevencí zaměřenou na stále mladší děti můžeme zabraňovat dalšímu možnému snižování věku, kdy děti začínají s pácháním trestné činnosti. Prevencí zaměřenou na rodinu, o níž je pojednáváno rovněž v 5. kapitole, a prostřednictvím dostačujícího počtu středisek výchovné péče a pedagogicko-psychologických poraden můžeme stále více zaneprázdněným rodičům pomoci s výchovou problémového dítěte a se skloubením rodinného života, rodičovské povinnosti a práce.

Tento již zavedený preventivní systém by se ještě více zefektivnil, kdyby se více zaměřil na děti v mladším školním věku, nejen na děti ve věku rizikovém. Kdyby došlo k propojení všech pracovních skupin na jednotlivých ministerstvech v jednu skupinu, aby zbytečně nevznikaly projekty, které jsou na stejné bázi, pouze pod vedením někoho jiného nebo naopak, některé jiné druhy projektů nechyběly. V rámci prevence volno-časových aktivit, kdy se vytvářejí sportovní areály pro děti a mladistvé, by bylo vhodné zde „zaměstnat“ sociální asistenty nebo dobrovolníky, kteří by v terénu vyhledávali problémové či ohrožené dítě a snažili se mu pomoci.

Dále by mělo dojít k propojení spolupráce institucí jako je rodina a škola, protože odpovědnost za dítě je společná. „Je nutné vědět, že společnost a rodina spolu rukou nerozdílnou nesou určitou odpovědnost, že se musí táhnout za jeden provaz a snažit se o nějaký jednotný přístup.“ [Vorálek 2001: 31]. V rodinách a ve školách by se mělo učit především k úctě k sobě samotnému, k úctě bližnímu svému a k úctě k práci. Důležité také je, aby se právně chovali i všichni dospělí, kteří jsou hlavními vzory pro dítě, nejen rodiče [Pilař 2001: 31].

Poslední důležitou otázkou je, zda lze omezit kriminalitu dětí a mladistvých. Podle Marešové [2005] je vyřešení v současné době vyloučené, dětská kriminalita jako kriminalita obecně je dynamickým jevem, který pulsuje s dobou. U dětí je vysoký počet latentní kriminality, ale i kriminality zjištěné, avšak neohlášené. Odborníci soudí, že těchto deliktů je více, než odhalené a evidované kriminality. Dalším problémem jsou přestupky, které mohou děti páchat opakovaně a jsou dle trestního práva nepostihnutelné. Toto vzbuzuje v dětech i v široké veřejnosti pocit nedosažitelnosti, která je našimi médii ještě více zakořeňována, i když existují mnohá opatření, která se dětí týkají. Kriminalita mládeže ještě dlouho zůstane součástí naší společnosti, která se potýká s řadou dalších problémů, jakými je například vysoká korupce, vysoký počet provozovatelů heren, erotických salónů a vysoký počet přestupků proti zákonům, které se stávají stereotypním způsobem chování. Z důvodu existence těchto problémů nelze očekávat, že výskyt sociálně patologických jevů a jejich negativní vliv na děti a mládež lze nějak radikálně snížit. Ale vhodnými opatřeními můžeme dětskou kriminalitu ovlivňovat co do rozsahu i do závažnosti [Marešová 2005: 209-220].

Seznam literatury:

- BOĐOVÁ, V. Metodika prevence sociálně patologických jevů u dětí mladšího školního věku. In *Intervenční skupinové metody prevenci kriminality. Soubor přednášek z konference*. Vsetín: Město Vsetín, 2003, s.35-37. ISBN 80-239-1642-4.
- ČERMÁKOVÁ, H. Několik poznámek k asociálnímu chování dětí a mládeže. In *Intervenční skupinové metody prevenci kriminality. Soubor přednášek z konference*. Vsetín : Město Vsetín, 2003, s.25-26. ISBN 80-239-1642-4.
- ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana : kriminologický pohled na terciární prevenci*. Praha : Policejní akademie ČR, 2005, s. 111-160. ISBN 80-7851-207-2.
- FITZGERALD, M. *Přehled znalostí o násilí mezi mládeží: trendy, strategie a reakce v členských státech EU*. Překlad Agentura Pylon. Praha : IKSP, 2006, s.21-30. ISBN 80-7338-049-8.
- HARRDOVÁ, EGGLE. Prevence kriminality dětí a mládeže – zvyšování efektivity sociální prevence. In *Kriminalita : Oběti, prevence, postmodernista. Sborník příspěvků ze seminářů sekce sociální patologie MČSS, Šlovice 21.-23.4.04*. Praha : Masarykova česká sociologická společnost, 2004, s. 108-115. ISBN 80-903541-0-6.
- CHALOUPKOVÁ, J. Realizace konkrétních minimálních preventivních programů. In *Intervenční skupinové metody prevenci kriminality. Soubor přednášek z konference*. Vsetín : Město Vsetín, 2003, s.22-24. ISBN 80-239-1642-4.
- KOONTZ, H., WEIHRICH, H. *Management*. Praha : Victoria Publishing, 1993, s.171-172. ISBN 80-85605-45-7.
- MAREŠOVÁ, A. Lze omezit kriminalitu mládeže. In *Vybrané problémy sociální patologie. Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS, Šlovice 20.-22.dubna 2005*. Praha : Masarykova česká sociologická společnost, 2005, s.209-220. ISBN 80-903541-1-4.
- MAREŠOVÁ, A., BALOUN, V., CEJP, M., KADERÁBKOVÁ, V., MARTÍNKOVÁ, M. *Kriminalita v roce 2003*. Praha : IKSP, 2005. ISBN 80-7338-038-2.
- MAREŠOVÁ, A., VÁLKOVÁ, J. *K problematice alternativních trestů*. Praha : IKSP, 1994.
- MATOUŠEK, O., A KOL. *Práce s rizikovou mládeží : projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence : Možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- MŮHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče : filosoficko-historický pohled*. Brno : MUNI – pedagogická fakulta, 2001, s. 33-43. ISBN 80-210-2512-3.

MÜLLEROVÁ, J. Projektové vyučování jako jedna z možností prevence sociálně patologických jevů u žáků základní školy. In *Intervenční skupinové metody prevenci kriminality. Soubor přednášek z konference*. Vsetín : Město Vsetín, 2003, s.32-34. ISBN 80-239-1642-4.

PILAŘ, J. Východiska a perspektivy ústavní péče ve školských zařízeních. In *Vybrané problémy sociální patologie. Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS, Šlovice 20.-22.dubna 2005*. Praha : Masarykova česká sociologická společnost, 2005, s.187-190. ISBN 80-903541-1-4.

ROZUM, J., KOTULAN, P., HÁLKOVÁ, L., NEČADA, V., DIBLÍKOVÁ, S. *Vybrané problémy sankční politiky*. Praha : IKSP, 2005. ISBN 80-7338-042-0.

SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha : Eurolex Bohemia, 2004, s. 53-129. ISBN 80-86432-82-3.

SOVÁK, Z. Několik úvah nad fungováním zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví nad mládeží. In *Vybrané problémy sociální patologie. Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS, Šlovice 20.-22.dubna 2005*. Praha : Masarykova česká sociologická společnost, 2005, s.201-208. ISBN 80-903541-1-4.

SÝKORA, P. Funkce školy v prevenci sociálně patologických jevů. In *Vybrané problémy sociální patologie. Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS, Šlovice 20.-22.dubna 2005*. Praha : Masarykova česká sociologická společnost, 2005, s.155-158. ISBN 80-903541-1-4.

ŠVANCAR, Z., BURIANOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní výchovy*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

VEČERKA, K. A KOL. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Praha : odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra v ČR, 1997. ISBN 80-85821-48-6.

VEČERKA, K., HOLAS, J. *Úspěšnost preventivní práce : Zamyšlení nad problematikou vyhodnocování preventivních programů*. Praha : ISKP, 2001. ISBN 80-86008-95-9.

VEČERKA, K., HOLAS, J. Zamyšlení nad smyslem a dosahem preventivní práce. In *Kriminalita : Oběti, prevence, postmodernista. Sborník příspěvků ze seminářů sekce sociální patologie MČSS, Šlovice 21.-23.4.04*. Praha : Masarykova česká sociologická společnost, 2004, s. 87-92. ISBN 80-903541-0-6.

VEČERKA, K., HOLAS, J., ŠTĚCHOVÁ, M. *Problémové děti ve školských výchovných zařízeních*. Praha : Knok, 2000. ISBN 80-86535-00-2.

VEČERKA, K., HOLAS, J., ŠTĚCHOVÁ, M., DIBLÍKOVÁ, S. *Sociálně patologické jevy u dětí : Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha : IKSP, 2000. ISBN 80-86008-74-6.

VEŘERKA, K., HOLAS, J., ŠTĚCHOVÁ, M., DIBLÍKOVÁ, S., NEUMANN, J. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha : IKSP, 2004, s. 3-5. ISBN 80-7338-033-1.

VOCILKA, MIROSLAV. *Náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež*. Praha : Tech.market, 1996. ISBN 80-902134-5-6.

ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov : Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2.

ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita Mládeže*. Praha : Policejní akademie ČR, 2001. ISBN 80-7251-070-3.

MARTINKOVÁ, M., Některá výchovná zařízení pro sociálně problémovou a delikventní mládež ve Švédsku. *České vězeňství*, 2001, č.3, s.32-36.

PLŠKOVÁ, A., PILAŘ, J., KŘENEK, P., VORÁLEK, P., LEV, V., Chceme mít vězení plné dětí?. *České vězeňství*, 2001, č. 3, s. 24-31.

ŠOTOLOVÁ, E., Ústavní a ochranná výchova ve školských zařízeních. *České vězeňství*, 2003, č. 2, s. 20-22.

ŠTĚCHOVÁ, M., VEČERKA, K., HOLAS, J., Rodinné zázemí dětí s poruchami chování. *Kriminalistika*, 2000, roč. 33, č. 2, s. 140-148.

Zákon č. 218/2003Sb. o odpovědnosti mládeže.

Zákon č. 94/1963Sb. o rodině.

Zákon č. 109/2002Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon č. 257/2000Sb. o probační a mediační službě.

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

<http://www.lata.cz>

<http://www.mvcr.cz>

<http://www.msmt.cz>

<http://rejskol.msmt.cz/vybskolo.asp>

<http://www.justice.cz>

<http://www.ipravnik.cz/ipravnik/ipravnik.nsf/0/2534FA5E4B7906EDC1256FD400276077>

<http://www.zkola.cz/zkedu/zaskolou/socialnepatologickejevyajejichprevence/socialnepatologickejevyajejichprevenceobecne/15367.aspx>

<http://ekonomika.idnes.cz/vlada-schvalila-jako-socialni-byty-do-120-m-178-f24->

[/ekonomika.asp?c=A070205_142014_ekonomika_ven](http://ekonomika.asp?c=A070205_142014_ekonomika_ven)

<http://nemoci.doktorka.cz/lmd---lehka-mozkova-dysfunkce/>

<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/disocialni-porucha-osobnosti>

Na vlastní oči, Nova dne 18.4.2007

Televizní noviny, Nova, březen/duben 2007

Události ČT1, dne 7.4.2007

Osobní konzultace s kurátory pro nezletilé a mládež v Teplicích

Seznam příloh

Příloha č.1: Počet vyšetřovaných dětí za dané delikty v letech 2000-2006 (tabulka)¹

Příloha č.2: Počet výchovných opatření udělených v letech 2000, 2001 (tabulka)²

Příloha č.3: Příklad konkrétních příběhů dětí s uloženou ústavní výchovou (pdf.)³

Příloha č.4: Přehled dotací na rok 2007 dle typu projektu prevence (tabulka)⁴

Příloha č.5: Projekt mé bakalářské práce (doc.)

¹ Statistiky na <http://www.mvcr.cz>

² Statistiky na http://www.justice.cz/cgi-bin/sqw1250.cgi/zresortu/stati/st_vyber.sqw?s=O

³ [Večerka, Holas, Štěchová, Diblíková S. 2000]

⁴ <http://www.mvcr.cz/prevence/ksp/formular/pril1.xls>

Přílohy

Příloha č.1:

Delikty/ Nezletilé děti	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000
Vraždy loupežné	0	5	0	0	0	0	0
Vraždy sexuální	0	0	1	0	0	0	0
Vraždy motiv. osob. vztahy	0	1	1	0	0	2	0
Vraždy ostatní	1	0	2	0	0	0	0
Vraždy celkem:	1	6	4	0	0	2	0
Únos	0	0	0	1	2	0	1
Loupeže	236	295	305	365	283	297	285
Loupeže na finančních institut.	2	0	0	0	0	0	0
Násilí na veř. čin. - policistovi	2	2	0	0	2	1	2
Násilí na veř. čin. - obec. pol.	0	1	0	1	1	0	1
Úmyslné ublížení na zdraví	131	166	202	242	250	276	276
Rvačky	0	0	0	0	0	0	2
Násilí a vyhrož. proti skup. ob.	3	1	2	0	5	5	6
Nebezpečné vyhrožování	15	24	29	24	36	49	41
Vydírání	107	129	129	166	236	275	258
Omez. a zbavení os. svobody	15	34	38	54	70	114	80
Porušování domovní svobody	40	42	97	160	133	180	183
Neopr.zás.do práva domu, bytu...	0	0	0	0	0	1	5
Útisk	3	0	0	1	6	17	3
Ostatní násilné trestné činy	0	0	0	0	0	1	0
Násilné činy celkem:	555	700	806	1 014	1 024	1 218	1 143
Znásilnění	9	7	15	9	19	7	20
Pohlavní zneužívání ostatní	56	74	56	99	81	121	89
Komerč.forma sex.zneuž. ostatní	0	0	3	1	1	0	0
Ostatní pohlavní úchytky	1	3	1	2	6	6	3
Ohrožování mravnosti	6	0	0	0	4	0	4
Ubl. na zdr. pohl. nem. z nedb.	1	0	0	0	0	0	0
Kuplířství	0	0	1	0	1	0	0
Soulož mezi příbuznými	0	1	0	4	0	0	1
Mravnostní činy celkem:	73	85	76	115	112	134	117
Krádeže vloupáním do obch.	38	57	87	71	56	103	120
Krádeže vloup. do výkl. skříní	5	2	5	14	2	20	11
Kr. vl. do restaurací a hostinců	27	24	36	26	17	37	91
Kr. vl. do ubytovacích objektů	7	9	10	6	10	42	9
Krádeže vloupáním do kiosků	49	50	71	75	79	113	169
Kr. vl. do jíd.záv.kuch.strav.zař.	0	5	1	10	1	9	12
Kr. vl. do obj. st. um. př.-ne 332	0	3	6	1	0	11	10
Kr. vl. do kult. objektů - ne 331	9	9	11	18	2	20	14
Kr. vl. do pokl. a panc. skříní	0	0	2	2	1	4	1
Kr. vl. do výpočet. středisek	0	0	1	0	0	0	6
Krádeže vloupáním do škol	51	33	37	60	53	105	95
Krádeže vloupáním do bytů	74	87	90	74	90	133	177
Kr. vl. do vík. chat soukr. osob	69	120	114	229	207	320	381
Kr. vl. do rodinných domků	77	97	126	120	140	229	166
Kr. vl. do ostatních objektů	340	398	456	664	628	1 002	1 334
Krádeže vloupáním celkem:	746	894	1 053	1 370	1 286	2 148	2 596
Krádeže kapesní	189	171	153	166	110	137	220
Krádeže při pohlavním styku	0	0	0	0	0	0	6

Krádeže jiné na osobách	139	143	133	172	114	120	158
Krádeže mezi zaměst. na prac.	0	2	0	1	0	4	1
Krádeže mot. voz. dvoustopých	66	113	89	130	153	211	200
Krádeže mot. voz. jednostop.	39	48	56	72	85	232	197
Krádeže věcí z automobilů	54	93	110	207	274	397	524
Krádeže součástek mot. voz.	16	15	18	21	36	98	90
Krádeže jízdních kol	23	32	45	80	69	222	242
Krádeže domácího zvířectva	0	6	4	0	3	8	2
Krádeže v bytech	72	89	75	113	137	357	332
Kr. věcí na nádražích	2	0	0	4	0	8	20
Kr. věcí během jízdy v DP	1	1	2	0	1	5	2
Kr. v obj. se starož. a um. před.	3	1	1	1	0	3	0
Krádeže v jiných objektech	170	178	179	253	277	870	676
Krádeže ostatní	89	52	88	96	118	388	284
Krádeže prosté celkem:	863	944	953	1 316	1 377	3 060	2 954
Podvod	3	6	5	7	2	37	18
Zpronevěra	3	4	4	3	1	19	9
Neoprávněné užívání cizí věci	5	6	8	10	26	72	40
Zatajení věci	23	13	11	7	13	71	54
Poškození cizí věci	187	123	239	370	369	969	865
Ostatní majetkové trestné činy	0	0	0	0	0	141	163
Majetkové činy celkem:	1 830	1 990	2 273	3 083	3 074	6 517	6 699
Výtržnictví	82	71	115	163	205	356	266
Výtrž. na sport. a veřej. akcích	0	3	0	0	1	0	0
Sprejerství	132	123	109	191	156	48	0
Podávání alk. nápojů mládeži	2	7	6	10	13	11	7
Nedovolené překročení st. hr.	0	0	0	1	0	0	0
Ned.výr. a d.psych.l. a jedů pro J	67	72	57	71	85	88	57
Šíření toxikománie	10	18	4	24	37	51	49
Ned.výr. a d.psych.l. a jedů pro S	1	1	2	1	0	5	4
Ned.výr. a d.psych.l. a jedů pro V	2	0	3	1	0	0	8
Požáry	32	54	42	90	95	161	148
Výbuchy	0	0	0	1	4	0	0
Nedovolené ozbrojování	1	2	0	1	8	3	13
Maření výkonu úředního rozh.	17	21	13	9	3	6	15
Překup. a převhov. - podílnictví	19	19	23	60	56	139	125
Ostatní krim. činy celkem:	365	391	374	623	663	868	695
Nadržování	0	0	0	0	0	0	4
Veškeré nehody -úmyslné	0	0	1	0	0	0	0
Dopr. nehody silniční - nedbal.	14	10	17	25	22	17	29
Železniční nehody - nedbal.	0	0	2	2	1	6	0
Neh. komb. - žel.-sil. - nedbal.	0	0	0	0	1	0	0
Ublíž. na zdr. z nedbal.-ostatní	9	6	10	11	20	24	27
Týrání zvířat	8	4	4	13	34	16	4
Šíření poplašné zprávy	30	37	40	62	41	74	57
Hanobení nár., přesvědč. a rasy	3	0	4	1	8	13	14
Podněcování k nár. a ras. nenáv.	0	0	1	0	1	0	0
Podpora a propagace hnutí	4	0	0	7	16	17	14
Ostatní trestná činnost	64	22	36	57	63	81	74
Zbývající kriminalita celkem:	132	79	115	178	207	248	223
Ochrana měny	6	13	20	7	4	1	1
Paděl. a pozměň. veř. listiny	1	0	0	1	0	1	2

Poruš. předp. o nálepkách	0	0	0	1	0	0	0
Neoprávněné držení plat. karty	60	64	44	58	25	13	10
Rozkr. přepr. zás. - železnič.	0	0	0	0	4	8	0
Úplatkářství - podplácení	0	0	0	0	1	0	0
Ohr. pošk. život. prostř. - úmysl.	0	0	0	3	1	0	0
Ohr. pošk. život. prostř. - nedbal.	0	0	0	0	1	0	0
Podílnictví	0	0	0	0	0	3	2
Por. práv k ochranné známce	0	1	0	1	0	2	0
Por. autorského práva	3	1	5	13	1	4	7
Ostatní hosp. trestné činy	2	17	21	51	68	15	0
Hospodářské činy celkem:	72	96	90	135	105	47	22
Obecná kriminalita celkem:	2 823	3 166	3 529	4 835	4 873	8 737	8 654
CELKOVÁ KRIMINALITA:	3 027	3 341	3 734	5 148	5 185	9 032	8 899

Příloha č.2:

Výchovné opatření/rok	2000	2001
Napomenutí soudem matce	57	48
Napomenutí soudem otci	12	13
Napomenutí soudem třetí osobě	3	3
Napomenutí soudem nezletilému	48	68
Napomenutí soudem oběma rodičům	49	44
Omezení dítěti	5	6
Uložený dohled nad nezletilým	1742	1595
Ústavní výchova 13-15 let pro závadné chování	373	352
Ústavní výchova v ostatních případech	975	827
Nařízena ochranná výchova	6	22
Jiné rozhodnutí o výchově a výchovných opatření	9012	8469
Rodičovská zodpovědnost omezena matce	19	21
Rodičovská zodpovědnost omezena otci	11	9
Rodičovská zodpovědnost omezena oběma	8	10
Rodičovská zodpovědnost zrušena matce	106	106
Rodičovská zodpovědnost zrušena otci	173	137
Rodičovská zodpovědnost zrušena oběma	98	85
Rodičovská zodpovědnost pozastavena matce	2	2
Rodičovská zodpovědnost pozastavena otci	3	5
Rodičovská zodpovědnost pozastavena oběma	3	1
Zakázání styku dítěte s matkou	13	7
Zakázání styku dítěte s otcem	65	50
Zakázání styku dítěte s oběma	2	0

Příloha č.3:

Edita (15 let) se narodila do úplné, ale nefunkční rodiny. Matce bylo v době jejího narození 17 let. Rodiče se rozvedli v jejích třech letech. Brzy byla rodina doplněna o druhého manžela matky, měli spolu jedno dítě, nevlastní sestru klientky. Druhé manželství bylo rozvedeno v r. 1994, Edita nevlastního otce neměla ráda a nestýká se s ním. Ve starším školním věku dívka žila v neúplné rodině, kde se střídali partneři matky. Atmosféra v rodině byla velmi špatná. Vychovávána byla především matkou, při výchově významně pomáhala babička, bydlící v jedné domácnosti. Babička nad ni držela „ochrannou ruku“. Nedávno však zemřela, po její smrti se Edita začala toulat, chyběl jí jakýkoli dohled. V rozhovoru uvedla, že úmrtí babičky bylo to nejhorší, co se jí stalo a uvažovala tehdy o sebevraždě. Matka si svůj život dosud nedokázala uspořádat. Je na výchovu dcery slabá, je nedůsledná a zdá se, že k ní nemá dostatečně silný citový vztah: v ústavu ji nenavštěvuje, ani jí netelefonuje. Udržuje pouze korespondenční kontakt. Editu to velmi mrzí. Do výchovného ústavu byla umístěna pro výchovnou nezvladatelnost, fetování, kouření, verbální agresivitu, nerespektování vychovatelů, neposlušnost, drzost, toulání, útek z domova. V ústavu se cítí opuštěná. Nedokáže navázat vztahy s vrstevníky, nikdo s ní pro její povahové rysy (lhaní, nespolehlivost, hašteřivost) nekomunikuje. Doslova uvedla, že všechny kamarádky jí zklamaly a všechny holky nesnáší. Osobnostně je výrazně labilní, tenzní, úzkostná. Překonat tyto pocity se snaží alkoholem, který pije od dvanácti let pravidelně. Přiznala, že se opila mnohokrát, naposledy, když se její kluk vyspal s její kamarádkou. Zneužívala toluen a marihuanu, v poslední době experimentuje s psychofarmaky a přírodními drogami. Kouří od 10-11 let, v poslední době asi 20 cigaret denně. Prognóza vzhledem k jejímu dalšímu vývoji je poměrně nepříznivá.

Devítiletý Dušan žije již několik měsíců v dětském domově. V sedmi letech na sebe upozornil policii, když spolu s kamarády vykradli rodinný domek a odnesli věci asi za 10 000 Kč, které se snažili prodat. Bylo zjištěno, že chlapec žije v neúplné rodině, v jeho 6 letech se matka rozvedla s jeho nevlastním otcem a tentýž rok jeho vlastní otec, s nímž matka nežila, zemřel. V té době začaly s chlapcem závažnější problémy, které gradovaly výše zmíněným skutkem. Matka (40 let, bez zaměstnání) má celkem 7 dětí s několika manžely a partnery, z nichž 4 děti jsou v dětských domovech, syn na vojně, a dcera žije u otce. Rodina je dlouhodobě sledována sociálními službami, nicméně při nástupu do DD bylo zjištěno, že klient dosud nenastoupil do školy, ač měl chodit už do 2. třídy. Děti nemají doma ani vlastní postel, vzhledem k dluhu na nájemném, plynu a elektřině (235 000 Kč) je byt bez plynu, elektřiny a vytápění. K jídlu je doma pouze suchý chléb, matka nepere a neuklízí. Bylo zjištěno, že děti rovněž cca na 1 měsíc opustila a svěřila je své kamarádce. Děti jí byly odebrány z péče.

Patnáctiletá Olga vyrůstala v úplné rómské rodině, starala se o ni zejména matka, se kterou měly velmi hezký vztah, otec trávil většinu času v zaměstnání. Matka byla těžce nemocná, péči o pět dětí nezvládala, byla nedůsledná a příliš benevolentní. Zemřela během pobytu Olgy v dětském domově. Její smrt se děvčete pochopitelně silně dotkla. Olga se pohybovala v partě svého přítele a stýkala s lidmi s převážně asociální orientací. Tato skupina (cca 9 osob ve věku 18 - 20 let) neměla vůdce, navštěvovali diskotéky, hospody, hráli na automatech, nefetovalo se zde; dle zjištění orgánů činných v trestním řízení se dopouštěli majetkové trestné činnosti. Ze záznamů Policie ČR vyplývá, že v r. 1998 se dopustila tří krádeží vloupání do kočárkáren, kde odcizila jízdní kola. Přítel Olgy je výrazně asociální osobností (byl ve výkonu trestu odnětí svobody) a je bezpochyby podstatným zdrojem klientčinych potíží, často na ni čekal před školou a odvážel ji. Její vztah k němu je ambivalentní - na jedné straně mu značně podléhá, na druhé ale neví, zda vyhovět jeho přání a provdat se za něj.

Příloha č.4:**SITUAČNÍ PREVENCE**

Typ projektu	Počet podpořených projektů	Přidělená dotace
kamerové systémy	63	39 057 000 Kč
technická zařízení, spojovací technika, výpočetní technika	47	9 619 000 Kč
celkem	110	48 676 000 Kč

SOCIÁLNÍ PREVENCE

Typ projektu	Počet podpořených projektů	Přidělená dotace
Krizová, poradenská a nízkoprahová zařízení	13	2 145 000 Kč
Sportovní aktivity, hřiště, plácky, vybavení	21	5 624 000 Kč
Zájmové aktivity, klubové a pobytové	28	3 509 000 Kč
Osvětová činnost a prevence závislostí	1	142 000 Kč
Výchovné a vzdělávací aktivity	14	1 443 000 Kč
Ostatní	0	0 Kč
celkem	77	12 863 000 Kč

INFORMACE PRO OBČANY

Typ projektu	Počet podpořených projektů	Přidělená dotace
ochrana před trestnou činností	16	1 885 000 Kč
tiskoviny	18	2 521 000 Kč
celkem	34	4 406 000 Kč

Příloha č.5:

Předpokládaný název: Dětská kriminalita v České republice

Ve své bakalářské práci bych se chtěla zabývat sociálně patologickým fenoménem v naší společnosti, který je dnes velmi aktuální a volá po řešení. Kriminalita je obecně ve své podstatě velmi vážným a škodlivým jevem pro lidskou společnost. Svou pozornost bych chtěla zaměřit na kriminalitu mládeže, která se dělí na kriminalitu do 15 let, tedy kriminalitu dětí, a kriminalitu od 15 do 18 let, tedy kriminalitu mladistvých. Moje práce se bude soustředit na první ze dvou kategorií kriminality mládeže, kterou je kriminalita dětská.

Dětskou kriminalitou, prekriminalitou – jak ji nazývají někteří odborníci – rozumíme skutky, kterých se dopouštějí osoby před dosažením 15 let věku a které jsou takové povahy, že kdyby se tohoto skutku dopustila osoba starší 15-ti let (18 let) byla by tato činnost klasifikována jako trestný čin; jedná se tedy o zločinnost nezletilých. Dětská kriminalita v devadesátých letech 20. století se zvyšovala, na přelomu 20. a 21. století se hodnoty dětské kriminality poněkud snížily a dnes se podíl dětské kriminality na celkové kriminalitě v České republice pohybuje kolem 3%. Celkově kriminalita mládeže tvoří 7% zločinnosti v ČR. Aktuálním problémem fenoménu dětské kriminality je neustálé snižování věku dětí, kteří páchají trestné činy a dále činy, které páchají, jsou stále více spojené s násilím až brutalitou (odstrašujícím příkladem jsou všem nám známé brutální vraždy, které se v posledních 2 letech udály na našem území, vraždili dospělí, mladiství i děti).

Svou pozornost budu soustředit na samotnou povahu problému, především na důvody a příčiny dětské kriminality; na jaké trestné činy se děti zejména orientují; podívám se, jakým způsobem je tento jev ošetřen našimi zákony, zejména trestní odpovědnost a způsoby trestů pro „nezletilé zločince“ (př. otázka dětské věznice – ano či ne; výchovná, ochranná a trestní opatření...); vliv především komerčních televizí a počítačových her na kriminalitu dětí; na prevenci dětské kriminality a její řešení. Hlavními rizikovými faktory, které vedou ke kriminálnímu chování, jsou například chudoba a nedostatečné bydlení, tedy špatné sociální podmínky; nedostatky na straně rodičů (rozpad tradičního modelu rodiny, zanedbávání a zneužívání dětí, přehnaně tvrdá a nedůsledná výchova, nedostatek kontroly..); sdružování se s delikventními vrstevníky, příbuznými a partnery; nevyužití volného času smysluplně; nízká míra inteligence, vzdělání... Všechny tyto faktory a mnoho dalších mohou být a ve většině případů jsou příčinami dětské kriminality. Ve své práci se budu také věnovat vývoji dětské kriminality v České republice a uvedu různá statistická data týkající se fenoménu kriminality nezletilých.

Metoda: teoretická práce, čerpání z již sebraných dat, z výzkumů a z již napsané literatury

Orientační seznam literatury:

Nuttal, Goldblatt, Lewis: Snižování kriminality: zhodnocení výzkumných poznatků o způsobech nakládání s kriminálním chováním; IKSP

Večerka a kol.: Sociálně patologické jevy u dětí; IKSP

Večerka, Holas, Štěchová ..: Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí; IKSP

Marešová, Baloun, Cejp..: Kriminalita v roce 2001, Kriminalita v roce 2002, Kriminalita v roce 2003

Pavel Vantuch: Kriminalita mládeže a její prevence; Horizont, 1984

Schubert: Problémy s kriminalitou mládeže

Vlastník: Televizní násilí a zákon: vliv televizního násilí na kriminalitu dětí; Votobia, 2005

Oldřich Matoušek: Mládež a delikvence; Portál, 2003

internetové stránky (IKSP – Institut pro kriminologii a sociální prevenci; MV – ministerstvo vnitra...)

český tisk

konzultantka: PhDr. Gabriela Munková, CSc.